

**Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος, Μεταπτυχιακό
Πρόγραμμα: Ευρωπαϊκή Πολιτική και Διακυβέρνηση**

**Η Άμυνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον 21ο Αιώνα:
Προκλήσεις, Ελλείψεις και Δαπάνες**

Τσέφλιου Ιωάννα

Φεβρουάριος 2026

**Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος, Μεταπτυχιακό
Πρόγραμμα: Ευρωπαϊκή Πολιτική και Διακυβέρνηση**

**Η Άμυνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον 21ο Αιώνα:
Προκλήσεις, Ελλείψεις και Δαπάνες**

**Διπλωματική Εργασία, η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση
μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Ευρωπαϊκή Πολιτική
και Διακυβέρνηση στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος**

Copyright © Τσέφλιου Ιωάννα, 2026,

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της Διπλωματικής Εργασίας από το Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου και εγκρίθηκε στις 09/10/2025 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Επιβλέπων καθηγητής: Dr Josef Demergis, BA MA MSc MRes PhD

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει την εξέλιξη και τις προοπτικές της ευρωπαϊκής άμυνας στον 21ο αιώνα, εστιάζοντας στις δομικές, πολιτικές και στρατηγικές προκλήσεις που επηρεάζουν τη δυνατότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναπτύξει συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική. Σκοπός της μελέτης είναι να διερευνήσει σε ποιο βαθμό οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών-μελών περιορίζουν την εμβάθυνση της αμυντικής ολοκλήρωσης, παρά την ενίσχυση των θεσμικών εργαλείων της Ένωσης, όπως η Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας, η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (PESCO), το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (EDF) και ο Στρατηγικός Πυξίδα.

Η εργασία βασίζεται σε συνδυασμό θεωρητικής ανάλυσης και θεματικής επεξεργασίας θεσμικών εγγράφων και στρατηγικών διατυπώσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο θεωρητικό μέρος εξετάζονται βασικές προσεγγίσεις της βιβλιογραφίας σχετικά με το χάσμα μεταξύ φιλοδοξιών και δυνατοτήτων της ευρωπαϊκής άμυνας, η έννοια της στρατηγικής αυτονομίας και η λογική της διαφοροποιημένης ολοκλήρωσης. Στο εμπειρικό μέρος πραγματοποιείται συστηματική ανάλυση επίσημων στρατηγικών κειμένων και πολιτικών συνεντεύξεων, με στόχο την αποτύπωση των δομικών περιορισμών που χαρακτηρίζουν την ευρωπαϊκή αμυντική πολιτική.

Η ανάλυση οργανώνεται γύρω από μία κεντρική ερευνητική υπόθεση (H1), σύμφωνα με την οποία η Ευρωπαϊκή Ένωση, παρά την ενίσχυση των θεσμικών της εργαλείων, δεν έχει καταφέρει να αναπτύξει συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική. Η υπόθεση αυτή εξετάζεται μέσα από τρεις επιμέρους διαστάσεις: (α) τις διαφορετικές στρατηγικές κουλτούρες των κρατών-μελών, (β) τις οικονομικές, τεχνολογικές και βιομηχανικές ανισότητες, και (γ) τις αποκλίνουσες αντιλήψεις απειλής και γεωπολιτικές προτεραιότητες.

Τα ευρήματα της ανάλυσης δείχνουν ότι, παρά τη θεσμική πρόοδο και την ενίσχυση της πολιτικής ρητορικής περί στρατηγικής αυτονομίας, οι βαθύτερες πολιτικές και στρατηγικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών-μελών εξακολουθούν να περιορίζουν τη συνοχή και την επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα της Ένωσης. Η ευρωπαϊκή άμυνα εμφανίζεται να εξελίσσεται ως σύστημα διαφοροποιημένης και επιλεκτικής συνεργασίας, το οποίο λειτουργεί συμπληρωματικά προς τα εθνικά και συμμαχικά πλαίσια ασφάλειας, χωρίς να έχει επιτύχει πλήρη στρατηγική ενοποίηση.

Η μελέτη συμβάλλει στη σχετική βιβλιογραφία παρέχοντας μια συστηματική σύνθεση θεωρητικής προσέγγισης και ανάλυσης θεσμικού λόγου, αναδεικνύοντας τα πολιτικά και στρατηγικά όρια της ευρωπαϊκής αμυντικής ολοκλήρωσης στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον.

Πίνακας Περιεχομένων

Επικεφαλίδα.....	1
Περίληψη.....	4
Κεφάλαιο 1 ^ο Εισαγωγή, Ερευνητικό Πρόβλημα και Μεθοδολογική Προσέγγιση	7
Υποκεφάλαιο 1.1 Εισαγωγικό πλαίσιο	7
Υποκεφάλαιο 1.2 Σκοπιμότητα της μελέτης	8
Υποκεφάλαιο 1.3 Κενό της βιβλιογραφίας.....	8
Υποκεφάλαιο 1.4 Υπόθεση κι ερευνητικά ερωτήματα	8
Υποκεφάλαιο 1.5 Μεθοδολογία της έρευνας	9
Υποκεφάλαιο 1.6 Δομή της εργασίας.....	9
Υποκεφάλαιο 1.7 Συμβολή της μελέτης.....	10
Κεφάλαιο 2 ^ο Θεωρητικό Πλαίσιο και Δομικοί Περιορισμοί της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ολοκλήρωσης.....	10
Υποκεφάλαιο 2.1 Εισαγωγική οριοθέτηση του θεωρητικού πλαισίου της ευρωπαϊκής άμυνας.....	10
Υποκεφάλαιο 2.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις της ευρωπαϊκής άμυνας.....	12
Υποκεφάλαιο 2.3 Η ιστορική εξέλιξη της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας και τα δομικά της όρια	13
Υποκεφάλαιο 2.4 Στρατηγικές κουλτούρες και διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών-μελών.....	15
Υποκεφάλαιο 2.5 Ανισότητες αμυντικών δαπανών και κατακερματισμός της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας.....	16
Υποκεφάλαιο 2.6 Θεσμικά εργαλεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της άμυνας και τα όριά τους.....	18
Υποκεφάλαιο 2.7 Στρατηγική αυτονομία, αντιλήψεις απειλής και γεωπολιτικές διαφοροποιήσεις	19
Υποκεφάλαιο 2.8 Συνθετική αποτίμηση του θεωρητικού πλαισίου και εννοιολογική θεμελίωση της έρευνας.....	20
Κεφάλαιο 3 ^ο Μεθοδολογία Ποιοτικής Ανάλυσης Θεσμικών Κειμένων και Πολιτικού Λόγου.....	22

Υποκεφάλαιο 3.1 Επιστημολογική και Μεθοδολογική Προσέγγιση.....	22
Υποκεφάλαιο 3.2 Συγκρότηση του Αναλυτικού Σώματος Πηγών και Μεθοδολογικά Κριτήρια Επιλογής.....	23
Υποκεφάλαιο 3.3 Σύνδεση Ερευνητικών Υποθέσεων με τον Ερευνητικό Σχεδιασμό.....	25
Υποκεφάλαιο 3.4 Διαδικασία Κωδικοποίησης και Ερμηνευτικής Ανάλυσης των Πηγών.....	27
Υποκεφάλαιο 3.5 Μεθοδολογικοί Περιορισμοί και Όρια της Ανάλυσης.....	28
Κεφάλαιο 4 ^ο Ανάλυση Ευρημάτων: Θεσμικές Διακηρύξεις και Δομικοί Περιορισμοί της Ευρωπαϊκής Άμυνας.....	29
Υποκεφάλαιο 4.1 Η Στρατηγική Αυτονομία ως Θεσμικό και Πολιτικό Πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Άμυνας	29
Υποκεφάλαιο 4.2 Στρατηγικές Κουλτούρες και Πολιτική Βούληση (H1a).....	30
Υποκεφάλαιο 4.3 Οικονομικές, Τεχνολογικές και Βιομηχανικές Δυνατότητες (H1b).....	32
Υποκεφάλαιο 4.4 Αντιλήψεις Απειλής και Γεωπολιτικές Προτεραιότητες (H1c).....	33
Υποκεφάλαιο 4.5 Ενδιάμεση Αποτίμηση των Ευρημάτων και Συσχέτιση με την Κεντρική Υπόθεση (H1).....	35
Κεφάλαιο 5 ^ο Θεωρητική Σύνθεση, Τελική Αποτίμηση και Συμβολή της Μελέτης,...	36
Υποκεφάλαιο 5.1 Θεωρητική Σύνθεση και Συζήτηση των Ευρημάτων	36
Υποκεφάλαιο 5.2 Τελική Αξιολόγηση της Κεντρικής Υπόθεσης (H1).....	37
Υποκεφάλαιο 5.3 Συμπεράσματα και Συμβολή της Μελέτης.....	38
Υποκεφάλαιο 5.4 Περιορισμοί της Ανάλυσης και Μελλοντικές Προεκτάσεις.....	38
Ξένη Βιβλιογραφία.....	41
Ελληνική Βιβλιογραφία.....	44

Κεφάλαιο 1^ο Εισαγωγή, Ερευνητικό Πρόβλημα και Μεθοδολογική Προσέγγιση

1.1 Εισαγωγικό πλαίσιο

Ο 21ος αιώνας ανέδειξε ένα διεθνές σύστημα, το οποίο χαρακτηρίζεται από αυξανόμενη αβεβαιότητα, επιστροφή ανταγωνισμών ισχύος και επανεμφάνιση παραδοσιακών στρατιωτικών απειλών, μεταμορφώνοντας ριζικά το τοπίο της ευρωπαϊκής και παγκόσμιας ασφάλειας.

Ο πόλεμος στην Ουκρανία, η επανεμφάνιση ανταγωνισμών μεγάλων δυνάμεων, η αστάθεια στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, καθώς και η αύξηση υβριδικών απειλών, όπως οι κυβερνοεπιθέσεις και η εργαλειοποίηση της μετανάστευσης, έχουν μεταβάλει ουσιαστικά το περιβάλλον μέσα στο οποίο δρουν τα κράτη και οι διεθνείς οργανισμοί. Σε αυτό το πλαίσιο, το ζήτημα της ασφάλειας επανέρχεται στο επίκεντρο της πολιτικής ατζέντας, τόσο σε εθνικό όσο και σε υπερεθνικό επίπεδο.

Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται αντιμέτωπη με την ανάγκη επαναπροσδιορισμού του ρόλου της στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας. Αν και ιστορικά η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση βασίστηκε κυρίως σε οικονομικούς και πολιτικούς άξονες, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αυξημένη έμφαση στη στρατηγική διάσταση της Ένωσης. Η ασφάλεια δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως δευτερεύον ζήτημα, αλλά ως βασικός παράγοντας για τη διατήρηση της σταθερότητας, της πολιτικής συνοχής και της διεθνούς αξιοπιστίας της ΕΕ.

Η μεταβολή αυτή αποτυπώνεται στην ανάπτυξη και ενίσχυση ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών στον τομέα της άμυνας, οι οποίες αποσκοπούν στη βελτίωση του συντονισμού, της συνεργασίας και της συλλογικής ικανότητας δράσης των κρατών-μελών. Παράλληλα, η συζήτηση περί στρατηγικής αυτονομίας και ευρωπαϊκής αμυντικής ικανότητας έχει αποκτήσει κεντρική θέση στον δημόσιο και ακαδημαϊκό διάλογο, αντανακλώντας την αυξανόμενη ανησυχία για την ικανότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ανταποκριθεί αποτελεσματικά σε κρίσεις ασφάλειας.

Ωστόσο, η ενίσχυση του ρόλου της ΕΕ στον τομέα της άμυνας λαμβάνει χώρα σε ένα περιβάλλον έντονων διαφοροποιήσεων μεταξύ των κρατών-μελών. Οι διαφορετικές ιστορικές εμπειρίες, οι γεωπολιτικές θέσεις και οι εθνικές προτεραιότητες επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται την έννοια της απειλής και τη χρήση στρατιωτικής ισχύος. Η πραγματικότητα αυτή καθιστά την ευρωπαϊκή άμυνα ένα πεδίο σύνθετων ισορροπιών, όπου η επιδίωξη συλλογικής δράσης συνυπάρχει με τη διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας στον πυρήνα των αποφάσεων ασφάλειας.

Μέσα σε αυτό το σύνθετο και μεταβαλλόμενο πλαίσιο, ανακύπτει το βασικό ερώτημα κατά πόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να εξελιχθεί σε έναν συνεκτικό και αποτελεσματικό αμυντικό δρώντα. Η διερεύνηση του ζητήματος αυτού αποκτά ιδιαίτερη σημασία όχι μόνο για

την κατανόηση της ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής, αλλά και για την ευρύτερη αποτίμηση του ρόλου της ΕΕ στο σύγχρονο διεθνές σύστημα ασφάλειας.

1.2 Σκοπιμότητα της μελέτης

Η σκοπιμότητα της παρούσας μελέτης απορρέει από τη διαρκώς αυξανόμενη σημασία που αποκτά ο τομέας της ασφάλειας και της άμυνας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι πρόσφατες γεωπολιτικές εξελίξεις έχουν καταδείξει ότι το ζήτημα της ευρωπαϊκής άμυνας δεν αποτελεί πλέον ένα θεωρητικό ή μελλοντικό ενδεχόμενο, αλλά μια άμεση και πιεστική πολιτική και στρατηγική πρόκληση. Η ανάγκη της ΕΕ να ανταποκριθεί αποτελεσματικά σε κρίσεις ασφάλειας καθιστά αναγκαία την επανεξέταση των πραγματικών της δυνατοτήτων στον αμυντικό τομέα.

Τα τελευταία χρόνια, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ενισχύσει θεσμικά εργαλεία που αποσκοπούν στη βελτίωση της αμυντικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών. Οι εξελίξεις αυτές συνοδεύονται από έντονη πολιτική ρητορική περί στρατηγικής αυτονομίας και ενίσχυσης της ευρωπαϊκής ικανότητας δράσης. Ωστόσο, παραμένει ανοιχτό το ερώτημα κατά πόσο η θεσμική πρόοδος μεταφράζεται σε ουσιαστική στρατηγική σύγκλιση και επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα.

Η σκοπιμότητα της παρούσας μελέτης έγκειται στην ανάγκη συστηματικής αντιπαραβολής της θεσμικής ρητορικής με τις δομικές και πολιτικές διαφοροποιήσεις που χαρακτηρίζουν τα κράτη-μέλη. Μέσα από ανάλυση θεσμικών εγγράφων και στρατηγικών διατυπώσεων, η εργασία επιδιώκει να εξετάσει το χάσμα μεταξύ διακηρυγμένων στόχων και πραγματικής δυνατότητας ενοποίησης.

1.3 Κενό βιβλιογραφίας

Παρά τον όγκο και την ποιότητα της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, εντοπίζεται ένα σημαντικό αναλυτικό κενό. Πολλές μελέτες εστιάζουν είτε στη θεσμική εξέλιξη της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας είτε στη θεωρητική ανάλυση εννοιών όπως η στρατηγική αυτονομία και η διαφοροποιημένη ολοκλήρωση, χωρίς όμως να προβαίνουν σε συστηματική σύνθεση των διαφορετικών διαστάσεων που επηρεάζουν την ευρωπαϊκή άμυνα.

Συχνά, οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συνοχή της ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής — στρατηγικές κουλτούρες, υλικές δυνατότητες και γεωπολιτικές προτεραιότητες — εξετάζονται αποσπασματικά και όχι ως αλληλεπιδρώντα στοιχεία ενός πολυπαραγοντικού φαινομένου. Ως αποτέλεσμα, απουσιάζει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση που να συνδυάζει θεσμική ανάλυση και συστηματική επεξεργασία στρατηγικού λόγου.

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να καλύψει αυτό το κενό μέσω συνθετικής προσέγγισης που συνδυάζει θεωρητική θεμελίωση και θεματική ανάλυση θεσμικών κειμένων, αναδεικνύοντας τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση.

1.4 Υπόθεση κι ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα διπλωματική εργασία βασίζεται σε μία κεντρική ερευνητική υπόθεση, η οποία προκύπτει από τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας και από την παρατήρηση των πρόσφατων εξελίξεων στον τομέα της ευρωπαϊκής άμυνας. Η κεντρική υπόθεση εξειδικεύεται σε επιμέρους υπο-υποθέσεις, προκειμένου να καταστεί δυνατή η συστηματική διερεύνηση των διαφορετικών παραγόντων που επηρεάζουν τη διαμόρφωση κοινής αμυντικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η κεντρική ερευνητική υπόθεση (H1) της μελέτης διατυπώνεται ως εξής:

H1: Η Ευρωπαϊκή Ένωση, παρά την ενίσχυση των θεσμικών της εργαλείων (PESCO, European Defence Fund, Coordinated Annual Review on Defence, Strategic Compass, SAFE), δεν μπορεί να αναπτύξει συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική.

Για την πληρέστερη διερεύνηση της κεντρικής υπόθεσης, αυτή αναλύεται σε τρία ερευνητικά ερωτήματα, που αντιστοιχούν σε βασικές διαστάσεις της ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής:

H1a: Η δυνατότητα της ΕΕ να αναπτύξει συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική συσχετίζεται με τις διαφορετικές στρατηγικές κουλτούρες των χωρών μελών

H1b: Η δυνατότητα της ΕΕ να αναπτύξει συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική συσχετίζεται με τις οικονομικές, τεχνολογικές και βιομηχανικές τους δυνατότητες των κρατών μελών

H1c: Η δυνατότητα της ΕΕ να αναπτύξει συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική συσχετίζεται με τις αντιλήψεις απειλής και τις γεωπολιτικές προτεραιότητες των κρατών μελών.

1.5 Μεθοδολογία της έρευνας

Η παρούσα διπλωματική εργασία ακολουθεί ποιοτική ερευνητική προσέγγιση, βασισμένη στη θεματική ανάλυση θεσμικών εγγράφων και στρατηγικών διατυπώσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η επιλογή της ποιοτικής μεθοδολογίας κρίνεται κατάλληλη, καθώς το υπό μελέτη αντικείμενο αφορά σύνθετα πολιτικά και στρατηγικά ζητήματα που σχετίζονται με την έννοια της στρατηγικής αυτονομίας, τις δομικές ανισότητες και τις διαφοροποιήσεις στρατηγικής κουλτούρας.

Η έρευνα στηρίζεται σε δύο βασικούς άξονες. Ο πρώτος αφορά τη συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση διεθνών επιστημονικών πηγών και θεωρητικών προσεγγίσεων σχετικών με την ευρωπαϊκή άμυνα. Ο δεύτερος αφορά τη θεματική ανάλυση επίσημων στρατηγικών εγγράφων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως το Strategic Compass, τα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και συναφή κείμενα πολιτικής.

Η ανάλυση των εγγράφων οργανώνεται με βάση τις ερευνητικές υποθέσεις της μελέτης, επιτρέποντας τη συστηματική σύνδεση των εμπειρικών διαπιστώσεων με το θεωρητικό πλαίσιο. Οι λεπτομέρειες του ερευνητικού σχεδιασμού παρουσιάζονται αναλυτικά στο Κεφάλαιο 3.

1.6 Δομή της εργασίας

Η παρούσα διπλωματική εργασία οργανώνεται σε πέντε κεφάλαια, τα οποία ακολουθούν μια λογική πορεία από τη θεωρητική θεμελίωση προς την εμπειρική ανάλυση και τη διατύπωση συμπερασμάτων.

Στο Κεφάλαιο 1 παρουσιάζεται το εισαγωγικό πλαίσιο της μελέτης. Αναλύεται η σκοπιμότητα της έρευνας, προσδιορίζεται το ερευνητικό πρόβλημα και το σχετικό κενό στη βιβλιογραφία, διατυπώνονται η ερευνητική υπόθεση και τα ερευνητικά ερωτήματα, παρουσιάζεται συνοπτικά η μεθοδολογία και αποσαφηνίζεται η συμβολή της εργασίας.

Το Κεφάλαιο 2 περιλαμβάνει τη θεωρητική θεμελίωση και τη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Εξετάζονται οι βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις για την ευρωπαϊκή άμυνα, η εξέλιξη της

Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας, οι έννοιες της στρατηγικής κουλτούρας και της στρατηγικής αυτονομίας, καθώς και τα θεσμικά εργαλεία και οι δομικοί περιορισμοί της ευρωπαϊκής αμυντικής ολοκλήρωσης.

Στο Κεφάλαιο 3 παρουσιάζεται αναλυτικά ο ερευνητικός σχεδιασμός και η μεθοδολογική προσέγγιση της μελέτης. Περιγράφεται η διαδικασία συγκρότησης του corpus των θεσμικών εγγράφων, η μέθοδος θεματικής ανάλυσης και η σύνδεση των ευρημάτων με τις ερευνητικές υποθέσεις.

Το Κεφάλαιο 4 είναι αφιερωμένο στην παρουσίαση των εμπειρικών ευρημάτων που προέκυψαν από τη θεματική ανάλυση των θεσμικών κειμένων. Τα ευρήματα οργανώνονται σε συνάρτηση με τις επιμέρους υποθέσεις της μελέτης.

Τέλος, στο Κεφάλαιο 5 γίνεται η συζήτηση και η ερμηνεία των αποτελεσμάτων σε συνάρτηση με το θεωρητικό πλαίσιο. Αξιολογούνται οι ερευνητικές υποθέσεις, διατυπώνονται τα συμπεράσματα της μελέτης, αναφέρονται οι περιορισμοί της έρευνας και προτείνονται κατευθύνσεις για μελλοντική έρευνα.

1.7 Συμβολή της μελέτης

Η συμβολή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εντοπίζεται τόσο σε θεωρητικό όσο και σε αναλυτικό επίπεδο.

Σε θεωρητικό επίπεδο, η μελέτη συμβάλλει στη συστηματική σύνθεση της σύγχρονης βιβλιογραφίας για την ευρωπαϊκή άμυνα, εστιάζοντας στη διασύνδεση στρατηγικών, υλικών και γεωπολιτικών παραμέτρων.

Σε αναλυτικό επίπεδο, η εργασία ενισχύει τη σχετική βιβλιογραφία μέσω της συστηματικής θεματικής ανάλυσης θεσμικών εγγράφων και στρατηγικού λόγου, προσφέροντας εμπειρικά τεκμηριωμένη αξιολόγηση της κεντρικής ερευνητικής υπόθεσης.

Επιπλέον, η μελέτη συμβάλλει στη συζήτηση για τη στρατηγική αυτονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναδεικνύοντας τις διαφορετικές εθνικές προσεγγίσεις και τις επιπτώσεις τους στη συνοχή της κοινής αμυντικής πολιτικής. Με τον τρόπο αυτό, η εργασία φιλοδοξεί να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο τόσο για την ακαδημαϊκή έρευνα όσο και για τη χάραξη πολιτικής, προσφέροντας τεκμηριωμένα συμπεράσματα και ρεαλιστικές προσεγγίσεις για το μέλλον της ευρωπαϊκής άμυνας.

Κεφάλαιο 2^ο Θεωρητικό Πλαίσιο και Δομικοί Περιορισμοί της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ολοκλήρωσης

2.1 Εισαγωγική οριοθέτηση του θεωρητικού πλαισίου της ευρωπαϊκής άμυνας

Η ευρωπαϊκή άμυνα συνιστά έναν από τους πλέον σύνθετους και πολιτικά ευαίσθητους τομείς της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, καθώς άπτεται άμεσα του πυρήνα της εθνικής κυριαρχίας των κρατών-μελών και συνδέεται με θεμελιώδη ζητήματα ασφάλειας, στρατηγικής και διεθνούς ισχύος. Σε αντίθεση με άλλες πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου έχει αναπτυχθεί εκτεταμένη υπερεθνική ρύθμιση, ο τομέας της άμυνας παραμένει κατά βάση διακυβερνητικός, με περιορισμένη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων και ισχυρό έλεγχο από τα κράτη-μέλη (Howorth 2014, 3–7). Η ιδιαιτερότητα αυτή καθιστά αναγκαία την προσεκτική θεωρητική οριοθέτηση του πεδίου, ώστε να αποφευχθούν απλουστευτικές ή τελεολογικές προσεγγίσεις.

Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, η ευρωπαϊκή άμυνα προσεγγίζεται όχι ως μια γραμμική διαδικασία στρατιωτικής ενοποίησης, αλλά ως ένα πολιτικό και θεσμικό εγχείρημα διαχείρισης διαφοροποιήσεων. Η Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) λειτουργεί ως πλαίσιο συντονισμού εθνικών πολιτικών, εντός του οποίου τα κράτη-μέλη διατηρούν τον αποφασιστικό ρόλο στη λήψη κρίσιμων αποφάσεων. Η προσέγγιση αυτή επιτρέπει την κατανόηση της ΚΠΑΑ ως προϊόν συμβιβασμών μεταξύ αποκλινουσών στρατηγικών προτεραιοτήτων, και όχι ως εμβρυακής μορφής ενιαίας ευρωπαϊκής άμυνας (Smith 2017, 21–26; Lonardo 2023, 44–47).

Κεντρική έννοια για την κατανόηση των περιορισμών της ευρωπαϊκής άμυνας αποτελεί η διαχρονική απόκλιση μεταξύ πολιτικών προσδοκιών και πραγματικών δυνατοτήτων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει επανειλημμένα διατυπώσει υψηλού επιπέδου στρατηγικές φιλοδοξίες στον τομέα της ασφάλειας, χωρίς όμως να διαθέτει τα απαραίτητα επιχειρησιακά μέσα για την υλοποίησή τους. Η απόκλιση αυτή δεν αφορά αποκλειστικά την έλλειψη στρατιωτικών πόρων, αλλά αντανακλά βαθύτερες πολιτικές και θεσμικές αντιφάσεις που απορρέουν από τον διακυβερνητικό χαρακτήρα της ΚΠΑΑ (Howorth 2014, 45–52). Ως εκ τούτου, η ευρωπαϊκή άμυνα χαρακτηρίζεται από έντονη ασυμμετρία μεταξύ στρατηγικής ρητορικής και επιχειρησιακής πραγματικότητας.

Η θεσμική εξέλιξη της ΚΠΑΑ, ιδίως μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, ενίσχυσε το θεσμικό πλαίσιο της ευρωπαϊκής άμυνας, χωρίς όμως να επιφέρει ουσιαστική μεταβολή στη φύση της πολιτικής συνεργασίας. Η διατήρηση της αρχής της ομοφωνίας και η απουσία δεσμευτικών μηχανισμών επιβολής περιορίζουν την ικανότητα της ΕΕ να μετατρέψει τις πολιτικές δεσμεύσεις σε συνεκτική στρατηγική δράση. Η θεσμική ενίσχυση, υπό αυτές τις συνθήκες, λειτουργεί περισσότερο ως μηχανισμός διαχείρισης προσδοκιών παρά ως εργαλείο στρατηγικής ενοποίησης (Lonardo 2023, 61–65).

Η ανάλυση της ευρωπαϊκής άμυνας οφείλει επίσης να λάβει υπόψη τον καθοριστικό ρόλο των εθνικών στρατηγικών κουλτουρών. Οι αντιλήψεις περί ασφάλειας, χρήσης στρατιωτικής ισχύος και διεθνούς ευθύνης διαμορφώνονται ιστορικά σε εθνικό επίπεδο και επηρεάζουν άμεσα το επίπεδο δέσμευσης των κρατών-μελών στην ΚΠΑΑ. Οι διαφοροποιήσεις αυτές δεν είναι παροδικές, αλλά δομικές, και επανεμφανίζονται ακόμη και σε περιόδους αυξημένης γεωπολιτικής έντασης (Smith 2017, 72–78; Korppa 2022, 33–36). Η ύπαρξη πολλαπλών στρατηγικών κουλτουρών περιορίζει τη δυνατότητα διαμόρφωσης ενιαίας ευρωπαϊκής στρατηγικής αντίληψης.

Ιδιαίτερη σημασία στο σύγχρονο θεωρητικό πλαίσιο έχει η έννοια της στρατηγικής αυτονομίας, η οποία προβάλλεται ως απάντηση στις μεταβαλλόμενες διεθνείς ισορροπίες και στην αβεβαιότητα του συμμαχικού περιβάλλοντος. Ωστόσο, η έννοια αυτή χαρακτηρίζεται από έντονη εννοιολογική ασάφεια και αποκλίνουσες πολιτικές ερμηνείες. Για ορισμένα κράτη, η στρατηγική αυτονομία συνδέεται με την ενίσχυση των ευρωπαϊκών δυνατοτήτων εντός του ΝΑΤΟϊκού πλαισίου, ενώ για άλλα υποδηλώνει μεγαλύτερη ανεξαρτησία από εξωτερικούς παρόχους ασφάλειας (Biscop 2019, 19–24; Helwig and Sinkkonen 2022, 12–15). Η ασάφεια αυτή περιορίζει τη δυνατότητα μετατροπής της στρατηγικής αυτονομίας σε συνεκτικό στρατηγικό δόγμα.

Συνολικά, η ευρωπαϊκή άμυνα αναδεικνύεται ως ένα πεδίο δομικών περιορισμών, όπου οι θεσμικές καινοτομίες και οι πολιτικές διακηρύξεις δεν αρκούν για την υπέρβαση των βαθιά ριζωμένων διαφοροποιήσεων. Η συνύπαρξη υπερεθνικών εργαλείων και διακυβερνητικών πρακτικών, η απουσία κοινής στρατηγικής κουλτούρας και οι αποκλίνουσες αντιλήψεις

απειλής συνθέτουν ένα περιβάλλον περιορισμένης στρατηγικής συνοχής. Η οριοθέτηση αυτή του θεωρητικού πλαισίου αποτελεί το αναγκαίο σημείο εκκίνησης για την κριτική βιβλιογραφική ανασκόπηση που ακολουθεί, καθώς επιτρέπει τη συστηματική διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν τη δυνατότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναπτύξει συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική στον 21ο αιώνα (Howorth 2014, 183–186; Smith 2017, 201–205).

2.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις της ευρωπαϊκής άμυνας

Η θεωρητική προσέγγιση της ευρωπαϊκής άμυνας αναπτύχθηκε σε ένα πεδίο όπου η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αντιστοιχεί σε κλασικό κρατικό δρώντα ασφάλειας, γεγονός που καθιστά προβληματική την εφαρμογή παραδοσιακών θεωριών διεθνών σχέσεων. Η απουσία ενιαίας πολιτικής εξουσίας, η περιορισμένη μεταβίβαση κυριαρχικών αρμοδιοτήτων και ο διακυβερνητικός χαρακτήρας της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) οδήγησαν τη βιβλιογραφία στην ανάπτυξη ειδικών ερμηνευτικών σχημάτων, προσαρμοσμένων στις ιδιαιτερότητες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στον τομέα της άμυνας (Howorth 2014, 9–14; Smith 2017, 3–7).

Αρχικά, η Ευρωπαϊκή Ένωση αναλύθηκε θεωρητικά ως δρών ήπιας ισχύος, με έμφαση στη διπλωματία, στην οικονομική επιρροή και στη θεσμική ρύθμιση. Η προσέγγιση αυτή εξηγούσε επαρκώς τον ρόλο της Ένωσης στη μεταψυχροπολεμική Ευρώπη, αλλά αποδείχθηκε ανεπαρκής για την κατανόηση της σταδιακής εμπλοκής της σε αποστολές στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων. Η ανάληψη επιχειρήσεων στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ ανέδειξε ότι η ΕΕ επιχειρεί να κινηθεί πέρα από τον ρόλο του καθαρά κανονιστικού δρώντα, χωρίς όμως να διαθέτει τα μέσα που απαιτούνται για πλήρη στρατιωτική αυτονομία (Smith 2017, 28–33; Koppa 2022, 18–22).

Κεντρικό αναλυτικό εργαλείο στη σχετική βιβλιογραφία αποτελεί η έννοια της απόκλισης μεταξύ πολιτικών φιλοδοξιών και επιχειρησιακών δυνατοτήτων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει επανειλημμένα διατυπώσει στρατηγικές φιλοδοξίες υψηλού επιπέδου, οι οποίες δεν συνοδεύονται από αντίστοιχη συγκρότηση στρατιωτικής ισχύος. Η απόκλιση αυτή δεν ερμηνεύεται ως προσωρινό έλλειμμα, αλλά ως δομικό χαρακτηριστικό της ευρωπαϊκής άμυνας, το οποίο απορρέει από την απροθυμία των κρατών-μελών να εκχωρήσουν ουσιαστικό έλεγχο στον τομέα της άμυνας (Howorth 2014, 41–48; Smith 2017, 55–59).

Η θεσμική προσέγγιση της ΚΠΑΑ επικεντρώνεται στη σταδιακή ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου της ευρωπαϊκής άμυνας, ιδίως μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας. Η δημιουργία νέων δομών και μηχανισμών παρουσιάζεται ως ένδειξη θεσμικής ωρίμανσης, χωρίς όμως να συνοδεύεται από αντίστοιχη επιχειρησιακή σύγκλιση. Η διατήρηση της αρχής της ομοφωνίας και η απουσία δεσμευτικών μηχανισμών επιβολής περιορίζουν την αποτελεσματικότητα των θεσμικών μεταρρυθμίσεων και αναδεικνύουν τα όρια του θεσμικού λειτουργισμού στον τομέα της άμυνας (Lonardo 2023, 58–62; Smith 2017, 101–105).

Παράλληλα, οι διακυβερνητικές προσεγγίσεις υπογραμμίζουν ότι η άμυνα παραμένει πεδίο πρωτίστως εθνικής πολιτικής, όπου τα κράτη-μέλη λειτουργούν βάσει υπολογισμών κόστους και οφέλους. Η συμμετοχή στην ΚΠΑΑ εξαρτάται από εθνικές στρατηγικές προτεραιότητες και όχι από υπερεθνικές δεσμεύσεις, γεγονός που εξηγεί τη διαφοροποιημένη συμμετοχή σε αποστολές και πρωτοβουλίες. Οι κρίσεις λειτουργούν ως καταλύτες προσωρινών προσαρμογών, χωρίς όμως να οδηγούν σε διαρκή στρατηγική σύγκλιση (Koppa 2022, 44–48; Stetsiuk 2023, 6–9).

Η έννοια της διαφοροποιημένης ολοκλήρωσης αποτέλεσε σημαντική θεωρητική συμβολή για την ερμηνεία της ευρωπαϊκής άμυνας. Η δυνατότητα συμμετοχής σε αμυντικές πρωτοβουλίες με διαφορετικά επίπεδα δέσμευσης επιτρέπει την πρόοδο μεταξύ ομάδων κρατών, αλλά ταυτόχρονα παγιώνει την απουσία ενιαίας αμυντικής πολιτικής. Η διαφοροποίηση λειτουργεί ως μηχανισμός διαχείρισης των αποκλίσεων, χωρίς να αίρει τις θεμελιώδεις ανισότητες που χαρακτηρίζουν το ευρωπαϊκό αμυντικό εγχείρημα (Blockmans 2018, 181–185; Martill 2023, 121–126).

Στο πλαίσιο αυτό, η ευρωπαϊκή άμυνα προσεγγίζεται ως σύστημα συνδυασμένης διαφοροποίησης, όπου συνυπάρχουν πολλαπλές μορφές συνεργασίας και διαφορετικά επίπεδα φιλοδοξίας. Η συνύπαρξη θεσμικών, πολιτικών και επιχειρησιακών διαφοροποιήσεων καθιστά δυσχερή τη συγκρότηση συνεκτικής στρατηγικής κατεύθυνσης και περιορίζει την αποτελεσματικότητα της ΚΠΑΑ ως εργαλείου συλλογικής άμυνας (Martill 2023, 130–134; Houdé and Wessel 2023, 299–303).

Η θεωρητική συζήτηση περί στρατηγικής αυτονομίας εισάγει πρόσθετη πολυπλοκότητα στην ανάλυση της ευρωπαϊκής άμυνας. Η στρατηγική αυτονομία προβάλλεται ως στόχος ενίσχυσης της ικανότητας της ΕΕ να ενεργεί ανεξάρτητα, χωρίς όμως να συνοδεύεται από κοινά αποδεκτό περιεχόμενο. Οι διαφορετικές εθνικές ερμηνείες της έννοιας αντανακλούν αποκλίνουσες αντιλήψεις περί ασφάλειας και γεωπολιτικής θέσης, περιορίζοντας τη δυνατότητα μετατροπής της αυτονομίας σε συνεκτικό στρατηγικό δόγμα (Biscop 2019, 21–26; Helwig and Sinkkonen 2022, 10–14).

Συνολικά, οι θεωρητικές προσεγγίσεις της ευρωπαϊκής άμυνας συγκλίνουν στην αναγνώριση της ΚΠΑΑ ως εγχειρήματος περιορισμένης στρατηγικής συνοχής. Η απουσία ενιαίας στρατηγικής κουλτούρας, η άνιση κατανομή δυνατοτήτων και ο διακυβερνητικός χαρακτήρας της λήψης αποφάσεων συνθέτουν ένα πλαίσιο στο οποίο η ανάπτυξη συνεκτικής και αποτελεσματικής κοινής αμυντικής πολιτικής παραμένει εξαιρετικά δύσκολη. Η θεωρητική αυτή αποτίμηση θεμελιώνει τη βασική υπόθεση της παρούσας έρευνας και προετοιμάζει τη μετάβαση στην ανάλυση της ιστορικής εξέλιξης και των δομικών ορίων της ΚΠΑΑ (Howorth 2014, 183–188; Smith 2017, 198–203).

2.3 Η ιστορική εξέλιξη της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας και τα δομικά της όρια

Η ιστορική εξέλιξη της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) αποκαλύπτει έναν τομέα πολιτικής που αναπτύσσεται σταδιακά, αντιδραστικά και υπό αυστηρούς πολιτικούς περιορισμούς. Από τη θεσμική της συγκρότηση έως σήμερα, η ΚΠΑΑ χαρακτηρίζεται από περιορισμένη φιλοδοξία και προσεκτικά διατυπωμένες δεσμεύσεις, οι οποίες αντανακλούν την απροθυμία των κρατών-μελών να μεταβιβάσουν ουσιαστικές αρμοδιότητες στον τομέα της άμυνας. Η εξέλιξη αυτή δεν ακολουθεί γραμμική πορεία εμβάθυνσης, αλλά διαμορφώνεται μέσα από διαδοχικές κρίσεις και συμβιβασμούς, οι οποίοι ενισχύουν επιμέρους πτυχές της συνεργασίας χωρίς να αναιρούν τα θεμελιώδη δομικά όρια της κοινής άμυνας (Koppa 2022, 9–14; Stetsiuk 2023, 2–5).

Η αρχική φάση ανάπτυξης της ευρωπαϊκής αμυντικής διάστασης επικεντρώθηκε στη διαχείριση κρίσεων χαμηλής έντασης και στη σταθεροποίηση τρίτων περιοχών. Οι πρώτες αποστολές της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχεδιάστηκαν με τρόπο που απέφευγε τη σύγκρουση με τις αρμοδιότητες του NATO και περιόριζε την ανάγκη ανάπτυξης βαρέων στρατιωτικών δυνατοτήτων. Η επιλογή αυτή αντανακλά τη στρατηγική προτεραιότητα των κρατών-μελών να διατηρήσουν τη συλλογική άμυνα στο πλαίσιο της Συμμαχίας και να αναπτύξουν την

ΚΠΑΑ ως συμπληρωματικό εργαλείο εξωτερικής πολιτικής (de Leonardis 2022, 41–45; Lonardo 2022, 118–121).

Η Συνθήκη της Λισαβόνας αποτέλεσε σημαντικό θεσμικό σημείο καμπής για την ΚΠΑΑ, καθώς εισήγαγε νέες νομικές βάσεις και μηχανισμούς συνεργασίας στον τομέα της άμυνας. Η θεσμοθέτηση της ρήτρας αμοιβαίας συνδρομής και η ενίσχυση των θεσμικών δομών δημιούργησαν προσδοκίες για βαθύτερη αμυντική ολοκλήρωση. Ωστόσο, η πρακτική εφαρμογή των διατάξεων αυτών παραμένει περιορισμένη, καθώς η ενεργοποίησή τους εξαρτάται από την πολιτική βούληση των κρατών-μελών και δεν συνοδεύεται από δεσμευτικούς μηχανισμούς επιβολής (Lonardo 2023, 52–56; Tsagourias and Antonopoulos 2021, 169–173).

Η περίοδος που ακολούθησε τη Συνθήκη της Λισαβόνας επιβεβαίωσε ότι οι θεσμικές καινοτομίες δεν οδηγούν αυτομάτως σε στρατηγική σύγκλιση. Παρά τη δημιουργία νέων δομών και εργαλείων, η ΚΠΑΑ συνέχισε να λειτουργεί με βάση τη λογική της εθελοντικής συμμετοχής και της διαφοροποιημένης δέσμευσης. Τα κράτη-μέλη επέλεξαν κατά περίπτωση τη συμμετοχή τους σε αποστολές και πρωτοβουλίες, διατηρώντας τον έλεγχο επί των στρατιωτικών τους δυνατοτήτων και περιορίζοντας την ανάπτυξη κοινών επιχειρησιακών δομών (Smith 2017, 94–99; Korpa 2022, 27–30).

Οι διεθνείς και περιφερειακές κρίσεις λειτούργησαν επανειλημμένα ως καταλύτες για την ενίσχυση της θεσμικής διάστασης της ΚΠΑΑ, χωρίς όμως να επιφέρουν διαρκή στρατηγική ενοποίηση. Η εμπειρία δείχνει ότι οι κρίσεις οδηγούν σε προσωρινή πολιτική κινητοποίηση και σε υιοθέτηση νέων εργαλείων, τα οποία όμως δεν αναιρούν τις βαθύτερες αποκλίσεις στρατηγικών αντιλήψεων. Η αντίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε μείζονες γεωπολιτικές προκλήσεις ανέδειξε την ικανότητα συντονισμού σε επίπεδο δηλώσεων και μέτρων, αλλά και την αδυναμία διαμόρφωσης ενιαίας στρατηγικής κατεύθυνσης (Wiesner and Knodt 2024, 77–82; Lonardo 2022, 123–126).

Ιδιαίτερη σημασία για την κατανόηση των δομικών ορίων της ΚΠΑΑ έχει η διαρκής εξάρτηση της ευρωπαϊκής ασφάλειας από το NATO. Η συμπληρωματικότητα ΕΕ–NATO παρουσιάζεται συχνά ως στρατηγικό πλεονέκτημα, ωστόσο στην πράξη περιορίζει την αυτονομία της ευρωπαϊκής άμυνας και ενισχύει την τάση των κρατών-μελών να επενδύουν πρωτίστως σε συμμαχικές δομές εκτός του ευρωπαϊκού πλαισίου. Η εξάρτηση αυτή λειτουργεί ως σταθεροποιητικός παράγοντας, αλλά ταυτόχρονα αναπαράγει την αδυναμία συγκρότησης αυτόνομης ευρωπαϊκής αμυντικής ισχύος (de Leonardis 2022, 52–56; European Law Journal 2024, 311–315).

Η εξέλιξη της ΚΠΑΑ καταδεικνύει επίσης ότι οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις τείνουν να διαμορφώνονται με τρόπο που επιτρέπει τη συνύπαρξη διαφορετικών επιπέδων φιλοδοξίας. Η εφαρμογή της διαφοροποιημένης ολοκλήρωσης στον τομέα της άμυνας διευκολύνει την πρόοδο μεταξύ ομάδων κρατών, αλλά ταυτόχρονα παγιώνει τον κατακερματισμό και υπονομεύει τη συνοχή της κοινής πολιτικής. Η ΚΠΑΑ εξελίσσεται έτσι ως μηχανισμός διαχείρισης διαφοροποιήσεων, και όχι ως όχημα στρατηγικής ενοποίησης (Blockmans 2018, 175–179; Houdé and Wessel 2023, 292–296).

Συνολικά, η ιστορική εξέλιξη της ΚΠΑΑ αποκαλύπτει ότι τα δομικά της όρια παραμένουν ανθεκτικά στις προσπάθειες θεσμικής ενίσχυσης. Η διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας, οι αποκλίνουσες στρατηγικές προτεραιότητες και η εξάρτηση από εξωτερικούς παρόχους ασφάλειας συνθέτουν ένα περιβάλλον στο οποίο η ανάπτυξη συνεκτικής και αποτελεσματικής κοινής αμυντικής πολιτικής παραμένει περιορισμένη. Η διαπίστωση αυτή

ενισχύει τη βασική υπόθεση της παρούσας έρευνας και λειτουργεί ως αναλυτική γέφυρα προς την εξέταση των στρατηγικών κουλтурών και των διαφοροποιημένων αντιλήψεων ασφάλειας (Korppa 2022, 65–69; Stetsiuk 2023, 12–15).

2.4 Στρατηγικές κουλτούρες και διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών-μελών

Οι στρατηγικές κουλτούρες των κρατών-μελών αποτελούν κρίσιμο ερμηνευτικό παράγοντα για την κατανόηση των ορίων της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ). Η έννοια της στρατηγικής κουλτούρας αναφέρεται στο σύνολο ιστορικά διαμορφωμένων αντιλήψεων, εμπειριών και προτύπων συμπεριφοράς που καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο ένα κράτος αντιλαμβάνεται την ασφάλεια, τη χρήση στρατιωτικής ισχύος και τον ρόλο του στο διεθνές σύστημα. Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι στρατηγικές κουλτούρες δεν συγκλίνουν σε ενιαίο πρότυπο, αλλά αντανάκλουν βαθιές ιστορικές και γεωπολιτικές διαφοροποιήσεις, οι οποίες επηρεάζουν άμεσα τη λειτουργία και την αποτελεσματικότητα της ΚΠΑΑ (Smith 2017, 72–78; Korppa 2022, 33–36).

Η ανομοιογένεια των στρατηγικών κουλтурών αποτυπώνεται πρωτίστως στις διαφορετικές αντιλήψεις περί χρήσης στρατιωτικής ισχύος. Ορισμένα κράτη-μέλη διατηρούν παράδοση ενεργού στρατιωτικής εμπλοκής και προβάλλουν την ανάγκη στρατιωτικής ισχύος ως εργαλείου εξωτερικής πολιτικής, ενώ άλλα υιοθετούν περισσότερο περιοριστική ή αμυντική προσέγγιση. Οι διαφορές αυτές δεν είναι συγκυριακές, αλλά συνδέονται με ιστορικές εμπειρίες, συνταγματικές δεσμεύσεις και πολιτικές κουλτούρες που διαμορφώθηκαν μεταπολεμικά. Η απουσία κοινής αντίληψης ως προς τη νομιμοποίηση και τη σκοπιμότητα της στρατιωτικής δράσης δυσχεραίνει τη διαμόρφωση ενιαίας στρατηγικής κατεύθυνσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Howorth 2014, 96–101; Smith 2017, 81–85).

Η γεωγραφική θέση των κρατών-μελών συνιστά επιπλέον καθοριστικό παράγοντα διαφοροποίησης των στρατηγικών κουλтурών. Τα κράτη που βρίσκονται στην ανατολική ή νότια περιφέρεια της Ένωσης αντιμετωπίζουν άμεσες και απτές απειλές, γεγονός που τα ωθεί σε πιο παραδοσιακές και στρατιωτικά προσανατολισμένες αντιλήψεις ασφάλειας. Αντίθετα, κράτη με μεγαλύτερη γεωγραφική απόσταση από ζώνες αστάθειας τείνουν να προσεγγίζουν την ασφάλεια με έμφαση στην πρόληψη συγκρούσεων και στη διαχείριση κρίσεων. Οι γεωγραφικές αυτές διαφοροποιήσεις μεταφράζονται σε αποκλίνουσες προτεραιότητες εντός της ΚΠΑΑ, περιορίζοντας τη δυνατότητα σύγκλισης σε κοινό στρατηγικό όραμα (IISS 2021, 17–22; Korppa 2022, 38–41).

Ιδιαίτερη σημασία για την ανάλυση των στρατηγικών κουλтурών έχει η σχέση των κρατών-μελών με το NATO. Για πολλά κράτη, ιδίως εκείνα που αντιλαμβάνονται τη Ρωσία ως κύρια απειλή, η Συμμαχία παραμένει ο βασικός πυλώνας ασφάλειας. Η προτεραιότητα αυτή επηρεάζει τη στάση τους απέναντι στην ευρωπαϊκή αμυντική ολοκλήρωση και ενισχύει την επιφυλακτικότητα έναντι πρωτοβουλιών που θα μπορούσαν να θεωρηθούν ανταγωνιστικές προς το NATO. Αντιθέτως, άλλα κράτη προσεγγίζουν την ΚΠΑΑ ως μέσο ενίσχυσης της ευρωπαϊκής στρατηγικής αυτονομίας. Η απόκλιση αυτή ενσωματώνεται στις εθνικές στρατηγικές κουλτούρες και αναπαράγει την πολιτική ασυμμετρία εντός της Ένωσης (de Leonardis 2022, 52–56; European Law Journal 2024, 311–315).

Οι διαφοροποιήσεις στις στρατηγικές κουλτούρες αντανάκλονται άμεσα στη συμμετοχή των κρατών-μελών σε αποστολές και επιχειρήσεις της ΚΠΑΑ. Η άνιση κατανομή συνεισφορών, τόσο σε ανθρώπινο δυναμικό όσο και σε υλικούς πόρους, αποτυπώνει τη διαφορετική πολιτική βούληση και το επίπεδο δέσμευσης κάθε κράτους. Ορισμένα κράτη συμμετέχουν συστηματικά και αναλαμβάνουν ηγετικούς ρόλους, ενώ άλλα περιορίζονται σε συμβολική ή

επιλεκτική εμπλοκή. Η πρακτική αυτή ενισχύει τον κατακερματισμό της ΚΠΑΑ και περιορίζει τη δυνατότητα ανάπτυξης μόνιμων και αξιόπιστων κοινών δυνατοτήτων (Smith 2017, 110–114; Korppa 2022, 42–45).

Η θεσμική αρχιτεκτονική της ΚΠΑΑ δεν εξουδετερώνει τις επιπτώσεις των στρατηγικών κουλτουρών, αλλά λειτουργεί εντός των ορίων που αυτές θέτουν. Η αρχή της ομοφωνίας και η εθελοντική συμμετοχή σε αποστολές επιτρέπουν στα κράτη-μέλη να διατηρούν τον έλεγχο των αποφάσεών τους, ενισχύοντας την επιρροή των εθνικών στρατηγικών αντιλήψεων. Αντί να λειτουργεί ως μηχανισμός σύγκλισης, το θεσμικό πλαίσιο συχνά αναπαράγει τις υφιστάμενες διαφοροποιήσεις, καθώς προσαρμόζεται στις εθνικές ευαισθησίες και περιορισμούς (Lonardo 2023, 61–65; Houdé and Wessel 2023, 299–303).

Η συζήτηση περί στρατηγικής αυτονομίας επιτείνει τις διαφοροποιήσεις στρατηγικής κουλτούρας, καθώς διαφορετικά κράτη αποδίδουν διαφορετικό περιεχόμενο στην έννοια. Για ορισμένα, η στρατηγική αυτονομία νοείται ως ενίσχυση των ευρωπαϊκών δυνατοτήτων εντός του υφιστάμενου συμμαχικού πλαισίου, ενώ για άλλα συνδέεται με μεγαλύτερη ανεξαρτησία από εξωτερικούς παρόχους ασφάλειας. Η απουσία κοινής ερμηνείας περιορίζει τη δυνατότητα μετατροπής της στρατηγικής αυτονομίας σε συνεκτική πολιτική κατεύθυνση και ενισχύει την πολιτική ασάφεια της ΚΠΑΑ (Biscop 2019, 19–24; Helwig and Sinkkonen 2022, 12–15).

Συνολικά, οι στρατηγικές κουλτούρες των κρατών-μελών συνιστούν δομικό περιορισμό για την ανάπτυξη συνεκτικής και αποτελεσματικής κοινής αμυντικής πολιτικής. Οι ιστορικές εμπειρίες, οι γεωπολιτικές συνθήκες και οι συμμαχικές προτεραιότητες διαμορφώνουν αποκλίνουσες αντιλήψεις ασφάλειας, οι οποίες ενσωματώνονται στις εθνικές πολιτικές και επηρεάζουν τη λειτουργία της ΚΠΑΑ. Η ανάλυση αυτή τεκμηριώνει την υπόθεση ότι η απουσία στρατηγικής σύγκλισης δεν αποτελεί συγκυριακό φαινόμενο, αλλά διαρθρωτικό χαρακτηριστικό της ευρωπαϊκής άμυνας, προετοιμάζοντας τη μετάβαση στην εξέταση των οικονομικών και βιομηχανικών ανισοτήτων (Howorth 2014, 183–186; Smith 2017, 201–205).

2.5 Ανισότητες αμυντικών δαπανών και κατακερματισμός της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας

Οι ανισότητες στις αμυντικές δαπάνες των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελούν έναν από τους πλέον κρίσιμους παράγοντες που υπονομεύουν την ανάπτυξη συνεκτικής και αποτελεσματικής κοινής αμυντικής πολιτικής. Παρά τη συνολική αύξηση των αμυντικών δαπανών σε ευρωπαϊκό επίπεδο τα τελευταία έτη, η κατανομή των πόρων παραμένει εξαιρετικά άνιση, τόσο ως προς το απόλυτο ύψος των δαπανών όσο και ως προς τη σύνθεσή τους. Οι διαφορές αυτές αντανakλούν αποκλίνουσες εθνικές προτεραιότητες, διαφορετικά επίπεδα οικονομικής δυνατότητας και άνισες αντιλήψεις απειλής, οι οποίες επηρεάζουν άμεσα τη δυνατότητα ανάπτυξης κοινών δυνατοτήτων (European Defence Agency 2022, 7–11; SIPRI 2024, 2–4).

Η ανάλυση των δεδομένων αμυντικών δαπανών καταδεικνύει ότι η αύξηση των εθνικών προϋπολογισμών δεν συνοδεύεται από ουσιαστική σύγκλιση μεταξύ των κρατών-μελών. Αντιθέτως, παρατηρείται ενίσχυση των υφιστάμενων ανισοτήτων, με ορισμένα κράτη να επενδύουν συστηματικά σε προηγμένες στρατιωτικές δυνατότητες και άλλα να περιορίζονται σε βασικές λειτουργικές ανάγκες. Η απουσία κοινών δεσμευτικών στόχων και μηχανισμών συντονισμού οδηγεί σε αποσπασματικές επενδύσεις, οι οποίες δεν εντάσσονται σε ενιαίο ευρωπαϊκό σχεδιασμό δυνατοτήτων (Cepparulo and Pasimeni 2024, 6–10; European Defence Agency 2022, 18–21).

Ιδιαίτερο πρόβλημα συνιστά η κατανομή των αμυντικών δαπανών μεταξύ προσωπικού, λειτουργικών εξόδων και επενδύσεων σε εξοπλισμούς και έρευνα. Σε αρκετά κράτη-μέλη, σημαντικό ποσοστό των αμυντικών προϋπολογισμών απορροφάται από δαπάνες προσωπικού, περιορίζοντας την ικανότητα επένδυσης σε σύγχρονες τεχνολογίες και κοινά προγράμματα ανάπτυξης δυνατοτήτων. Η διαφοροποίηση αυτή επηρεάζει τη διαλειτουργικότητα των ενόπλων δυνάμεων και δυσχεραίνει την ανάπτυξη κοινών ευρωπαϊκών επιχειρησιακών σχημάτων (European Defence Agency 2022, 22–25; Mueller 2024, 14–17).

Ο κατακερματισμός της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας αποτελεί άμεση συνέπεια των ανισοτήτων στις αμυντικές δαπάνες και των εθνικών προσεγγίσεων στις προμήθειες. Παρά την ύπαρξη ισχυρών αμυντικών βιομηχανικών οικοσυστημάτων σε ορισμένα κράτη-μέλη, η ευρωπαϊκή αγορά άμυνας χαρακτηρίζεται από περιορισμένη ολοκλήρωση, πολλαπλά παράλληλα προγράμματα και ελλιπή συνεργασία. Η διατήρηση εθνικών γραμμών παραγωγής και η προτίμηση σε εγχώριους προμηθευτές περιορίζουν τις οικονομίες κλίμακας και αυξάνουν το κόστος ανάπτυξης και συντήρησης στρατιωτικών συστημάτων (Fiott 2019/20, 9–13; Mueller 2024, 18–22).

Η απουσία συντονισμένων ευρωπαϊκών προμηθειών οδηγεί σε σημαντική σπατάλη πόρων και σε μειωμένη επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα. Η ταυτόχρονη ανάπτυξη πολλών διαφορετικών οπλικών συστημάτων για παρόμοιες επιχειρησιακές ανάγκες περιορίζει τη διαλειτουργικότητα και αυξάνει το κόστος υποστήριξης. Το φαινόμενο αυτό έχει ποσοτικοποιηθεί μέσω της έννοιας του «κόστους της μη Ευρώπης» στον τομέα της άμυνας, το οποίο αποτυπώνει τις απώλειες που προκύπτουν από τον κατακερματισμό και την έλλειψη συνεργασίας (EPRS 2024, 5–9; Fiott 2019/20, 21–24).

Οι προσπάθειες ενίσχυσης της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανικής συνεργασίας μέσω θεσμικών εργαλείων αντιμετωπίζουν σημαντικά πολιτικά και οικονομικά εμπόδια. Τα κράτη-μέλη τείνουν να χρησιμοποιούν ευρωπαϊκά προγράμματα για την ενίσχυση των υφιστάμενων εθνικών τους οικοσυστημάτων, παρά για τη δημιουργία πραγματικά διακρατικών βιομηχανικών δομών. Η πρακτική αυτή ενισχύει τις ανισότητες μεταξύ ισχυρών και ασθενέστερων βιομηχανικών βάσεων και περιορίζει τη δυνατότητα ουσιαστικής σύγκλισης δυνατοτήτων (Calcara 2020, 67–71; European Commission 2024, 3–6).

Η σχέση μεταξύ οικονομικής δυνατότητας και αμυντικής αποτελεσματικότητας δεν είναι γραμμική, ωστόσο οι μεγάλες αποκλίσεις στους διαθέσιμους πόρους επηρεάζουν καθοριστικά τη δυνατότητα συμμετοχής σε συνεργατικά προγράμματα. Κράτη με περιορισμένες δημοσιονομικές δυνατότητες δυσκολεύονται να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις συγχρηματοδότησης και τεχνολογικής συμμετοχής, γεγονός που τα οδηγεί σε περιθωριοποίηση από τις κεντρικές ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες άμυνας. Το αποτέλεσμα είναι η αναπαραγωγή ενός διττού συστήματος, όπου λίγα κράτη καθορίζουν την κατεύθυνση της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας (Cepparulo and Pasimeni 2024, 12–15; Mueller 2024, 25–28).

Συνολικά, οι ανισότητες στις αμυντικές δαπάνες και ο κατακερματισμός της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας συνιστούν δομικά εμπόδια για την ανάπτυξη συνεκτικής κοινής αμυντικής πολιτικής. Η έλλειψη συντονισμού, οι αποκλίνουσες εθνικές προτεραιότητες και η απουσία δεσμευτικών μηχανισμών κοινών προμηθειών περιορίζουν τη δυνατότητα αξιοποίησης των διαθέσιμων πόρων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η ανάλυση αυτή τεκμηριώνει την υπόθεση ότι οι οικονομικές και βιομηχανικές ανισότητες δεν αποτελούν δευτερεύον πρόβλημα, αλλά κεντρικό παράγοντα που υπονομεύει τη στρατηγική συνοχή της ευρωπαϊκής

άμυνας, προετοιμάζοντας τη μετάβαση στην εξέταση των θεσμικών εργαλείων και των ορίων τους (EPRS 2024, 14–18; Fiott 2019/20, 30–33).

2.6 Θεσμικά εργαλεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της άμυνας και τα όριά τους

Η ενίσχυση της θεσμικής διάστασης της ευρωπαϊκής άμυνας αποτέλεσε κεντρικό άξονα των προσπαθειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αντιμετωπίσει τον κατακερματισμό και τις δομικές αδυναμίες της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ). Τα τελευταία έτη, η ΕΕ έχει αναπτύξει ένα πλέγμα θεσμικών εργαλείων με στόχο τον καλύτερο συντονισμό των αμυντικών πολιτικών, την ενίσχυση της συνεργασίας σε επίπεδο δυνατοτήτων και τη βελτίωση της επιχειρησιακής ετοιμότητας. Παρά την ποσοτική και ποιοτική ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου, η αποτελεσματικότητα των εργαλείων αυτών παραμένει περιορισμένη, καθώς λειτουργούν εντός των πολιτικών και διακυβερνητικών ορίων που χαρακτηρίζουν την ευρωπαϊκή άμυνα (Smith 2017, 120–125; Lonardo 2023, 66–70).

Η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (PESCO) αποτελεί το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα θεσμικής καινοτομίας στον τομέα της ευρωπαϊκής άμυνας. Η PESCO σχεδιάστηκε ως μηχανισμός διαφοροποιημένης ολοκλήρωσης, επιτρέποντας σε ομάδες κρατών-μελών να προχωρήσουν σε βαθύτερη συνεργασία στον τομέα των αμυντικών δυνατοτήτων. Η ευελιξία αυτή διευκόλυνε τη συμμετοχή μεγάλου αριθμού κρατών, αλλά ταυτόχρονα οδήγησε σε σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς το επίπεδο φιλοδοξίας και δέσμευσης. Το αποτέλεσμα είναι η ύπαρξη πολλών έργων περιορισμένης κλίμακας, με αμφίβολη συμβολή στη συνολική ενίσχυση των ευρωπαϊκών δυνατοτήτων (Blockmans 2018, 181–185; Nováky 2018, 12–16).

Η αξιολόγηση της PESCO καταδεικνύει ότι η ποσοτική αύξηση των έργων δεν μεταφράζεται κατ' ανάγκη σε ποιοτική ενίσχυση της κοινής άμυνας. Πολλά από τα έργα επικεντρώνονται σε επιμέρους τεχνικές ή υποστηρικτικές ικανότητες, χωρίς να εντάσσονται σε συνεκτικό στρατηγικό σχεδιασμό. Η απουσία σαφών δεσμευτικών στόχων και μηχανισμών λογοδοσίας επιτρέπει στα κράτη-μέλη να συμμετέχουν τυπικά, χωρίς ουσιαστική μεταβολή των εθνικών τους πολιτικών. Η PESCO λειτουργεί έτσι περισσότερο ως πλαίσιο πολιτικής σήμανσης παρά ως εργαλείο στρατηγικής σύγκλισης (Houdé and Wessel 2023, 294–299; Martill 2023, 127–131).

Παράλληλα, ο Συντονισμένος Ετήσιος Έλεγχος Άμυνας (CARD) αποσκοπεί στη βελτίωση της διαφάνειας και του συντονισμού των εθνικών αμυντικών σχεδιασμών. Μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών και της χαρτογράφησης αναγκών και δυνατοτήτων, το CARD φιλοδοξεί να εντοπίσει τομείς συνεργασίας και να μειώσει τον κατακερματισμό. Ωστόσο, η εθελοντική φύση της διαδικασίας και η απουσία δεσμευτικών συνεπειών περιορίζουν την αποτελεσματικότητά του. Τα κράτη-μέλη διατηρούν τον πλήρη έλεγχο των αποφάσεών τους, γεγονός που περιορίζει τη δυνατότητα ουσιαστικού συντονισμού (European Defence Agency 2022, 27–31; Smith 2017, 132–136).

Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (EDF) αποτελεί το βασικό χρηματοδοτικό εργαλείο της ΕΕ για την ενίσχυση της αμυντικής έρευνας και ανάπτυξης. Μέσω της συγχρηματοδότησης διακρατικών έργων, το EDF επιδιώκει να ενισχύσει τη βιομηχανική συνεργασία και να μειώσει τις τεχνολογικές ανισότητες μεταξύ των κρατών-μελών. Παρά τη σημασία του, η κατανομή των πόρων του Ταμείου τείνει να ευνοεί κράτη με ήδη ανεπτυγμένα αμυντικά οικοσυστήματα, περιορίζοντας τη δυνατότητα ουσιαστικής σύγκλισης. Η άνιση πρόσβαση σε τεχνογνωσία και βιομηχανική βάση αναπαράγει τις υφιστάμενες ανισότητες (Fiott 2025, 8–12; European Commission 2024, 4–7).

Η ενίσχυση της επιχειρησιακής διάστασης της ΚΠΑΑ μέσω της δημιουργίας της Στρατιωτικής Δυνατότητας Σχεδιασμού και Διεξαγωγής Επιχειρήσεων (MPCC) παρουσιάζεται συχνά ως βήμα προς τη συγκρότηση ευρωπαϊκής στρατιωτικής διοίκησης. Ωστόσο, οι αρμοδιότητες του MPCC παραμένουν περιορισμένες και αφορούν κυρίως μη εκτελεστικές αποστολές χαμηλής έντασης. Η απουσία εξουσίας διοίκησης επιχειρήσεων υψηλής έντασης και η εξάρτηση από εθνικά στρατηγεία περιορίζουν τον ρόλο του ως εργαλείου στρατηγικής αυτονομίας (EEAS 2023, 2–5; Lonardo 2023, 71–75).

Η Στρατηγική Πυξίδα (Strategic Compass) επιχειρεί να προσδώσει συνοχή στο πλέγμα των θεσμικών εργαλείων, καθορίζοντας κοινές απειλές και στόχους. Παρά τη σημασία της ως στρατηγικού εγγράφου, η Πυξίδα δεν διαθέτει δεσμευτικό χαρακτήρα και αφήνει ευρύ περιθώριο ερμηνείας στα κράτη-μέλη. Η εφαρμογή των κατευθύνσεων της εξαρτάται από την πολιτική βούληση και τις εθνικές προτεραιότητες, γεγονός που περιορίζει τη δυνατότητα μετατροπής της σε εργαλείο στρατηγικής ενοποίησης (Helwig and Sinkkonen 2022, 16–19; Biscop 2019, 34–37).

Συνολικά, τα θεσμικά εργαλεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της άμυνας συνθέτουν ένα σύνθετο αλλά αποσπασματικό πλαίσιο συνεργασίας. Παρά τη θεσμική κινητικότητα, τα εργαλεία αυτά λειτουργούν εντός ενός διακυβερνητικού πλαισίου που περιορίζει τη δεσμευτικότητά τους και αναπαράγει τις εθνικές διαφοροποιήσεις. Η ανάλυση αυτή τεκμηριώνει ότι η ενίσχυση των θεσμικών μηχανισμών δεν αρκεί από μόνη της για την ανάπτυξη συνεκτικής κοινής αμυντικής πολιτικής, προετοιμάζοντας τη μετάβαση στην εξέταση της στρατηγικής αυτονομίας και των γεωπολιτικών περιορισμών (Smith 2017, 198–203; Martill 2023, 140–144).

2.7 Στρατηγική αυτονομία, αντιλήψεις απειλής και γεωπολιτικές διαφοροποιήσεις

Η έννοια της στρατηγικής αυτονομίας έχει αναδειχθεί σε κεντρικό σημείο αναφοράς της σύγχρονης συζήτησης για την ευρωπαϊκή άμυνα, ιδίως μετά την επιδείνωση του διεθνούς περιβάλλοντος ασφαλείας. Η στρατηγική αυτονομία προβάλλεται ως στόχος ενίσχυσης της ικανότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ενεργεί αυτόνομα στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας, χωρίς υπερβολική εξάρτηση από εξωτερικούς παρόχους. Ωστόσο, η έννοια αυτή δεν διαθέτει ενιαίο και σαφώς προσδιορισμένο περιεχόμενο, γεγονός που επιτρέπει την ύπαρξη πολλαπλών και συχνά αντικρουόμενων ερμηνειών μεταξύ των κρατών-μελών (Biscop 2019, 17–22; Helwig and Sinkkonen 2022, 9–12).

Οι διαφορετικές ερμηνείες της στρατηγικής αυτονομίας συνδέονται άμεσα με τις αποκλίνουσες αντιλήψεις απειλής που επικρατούν εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα κράτη-μέλη δεν αντιλαμβάνονται ομοιόμορφα το διεθνές περιβάλλον ασφαλείας, καθώς οι γεωγραφικές τους θέσεις, οι ιστορικές εμπειρίες και οι περιφερειακές τους προτεραιότητες διαμορφώνουν διαφορετικά πλαίσια απειλής. Για ορισμένα κράτη, η κύρια απειλή προέρχεται από την ανατολική γειτονία και σχετίζεται με συμβατικού χαρακτήρα κινδύνους, ενώ για άλλα η έμφαση δίνεται στη νότια περιφέρεια, στη μεταναστευτική πίεση και στην αστάθεια της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής (IISS 2021, 23–28; Wiesner and Knodt 2024, 71–75).

Η απόκλιση στις αντιλήψεις απειλής επηρεάζει καθοριστικά τη δυνατότητα διαμόρφωσης κοινής ευρωπαϊκής αμυντικής στρατηγικής. Η απουσία κοινής ιεράρχησης απειλών δυσχεραίνει τον καθορισμό προτεραιοτήτων και την κατανομή πόρων, οδηγώντας σε αποσπασματικές πολιτικές και σε επιλεκτική δέσμευση. Οι στρατηγικές αυτές διαφοροποιήσεις ενσωματώνονται στις εθνικές πολιτικές ασφαλείας και μεταφέρονται στο

επίπεδο της ΚΠΑΑ, περιορίζοντας τη συνοχή της ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής (Smith 2017, 148–152; Korppa 2022, 46–49).

Η σχέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις Ηνωμένες Πολιτείες και το NATO αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στη διαμόρφωση των αντιλήψεων περί στρατηγικής αυτονομίας. Για πολλά κράτη-μέλη, η διατλαντική σχέση παραμένει θεμέλιο της ευρωπαϊκής ασφάλειας, γεγονός που περιορίζει την πολιτική αποδοχή πρωτοβουλιών που θα μπορούσαν να εκληφθούν ως ανταγωνιστικές προς το NATO. Η εξάρτηση από τις ΗΠΑ για κρίσιμες στρατιωτικές δυνατότητες ενισχύει την επιφυλακτικότητα έναντι της πλήρους στρατηγικής αυτονομίας και οδηγεί σε πιο περιοριστικές ερμηνείες της έννοιας (de Leonardis 2022, 58–62; European Law Journal 2024, 309–313).

Οι γεωπολιτικές εξελίξεις της τελευταίας δεκαετίας ενίσχυσαν τη ρητορική υπέρ της στρατηγικής αυτονομίας, χωρίς όμως να επιφέρουν ουσιαστική σύγκλιση στις εθνικές προσεγγίσεις. Η εμπειρία μεγάλων κρίσεων κατέδειξε ότι, παρά τη ρητορική σύμπνοια, τα κράτη-μέλη συνεχίζουν να αντιδρούν πρωτίτως βάσει εθνικών προτεραιοτήτων και συμμαχικών δεσμεύσεων. Η απουσία κοινής στρατηγικής κουλτούρας καθιστά δύσκολη τη μετάβαση από τη ρητορική στην πράξη (Wiesner and Knodt 2024, 80–85; Lonardo 2022, 124–128).

Η διαφοροποίηση στις γεωπολιτικές προτεραιότητες αποτυπώνεται και στην ανάπτυξη περιφερειακών ή διμερών συνεργασιών, οι οποίες συχνά λειτουργούν ως υποκατάστατα της ευρωπαϊκής αδράνειας. Η επιλογή ορισμένων κρατών να επενδύσουν σε περιφερειακά σχήματα ή σε διμερείς συμφωνίες ασφάλειας αντανακλά την αδυναμία της ΚΠΑΑ να καλύψει αποτελεσματικά όλες τις αντιλήψεις απειλής. Οι πρακτικές αυτές ενισχύουν την πολυεπίπεδη φύση της ευρωπαϊκής άμυνας, αλλά ταυτόχρονα υπονομεύουν τη συνοχή της κοινής πολιτικής (Perot 2023, 6–10; Koukakis 2024, 3–7).

Η στρατηγική αυτονομία, υπό αυτές τις συνθήκες, λειτουργεί περισσότερο ως πολιτικό αφήγημα παρά ως επιχειρησιακό σχέδιο. Η ασάφεια της έννοιας επιτρέπει τη διατήρηση πολιτικής συναίνεσης, αλλά περιορίζει την πρακτική της αξία ως οδηγού πολιτικής δράσης. Η απουσία δεσμευτικών στόχων και κοινών κριτηρίων εφαρμογής οδηγεί σε επιλεκτική υιοθέτηση της στρατηγικής αυτονομίας, προσαρμοσμένη στις εθνικές προτεραιότητες κάθε κράτους (Fiott 2025, 4–8; Journal of Common Market Studies 2024, 115–119).

Συνολικά, οι διαφορετικές αντιλήψεις απειλής και οι γεωπολιτικές διαφοροποιήσεις συνιστούν κεντρικό εμπόδιο για την ανάπτυξη συνεκτικής ευρωπαϊκής αμυντικής στρατηγικής. Η στρατηγική αυτονομία δεν λειτουργεί ως ενοποιητικός παράγοντας, αλλά ως πεδίο πολιτικής διαπραγμάτευσης, εντός του οποίου αναπαράγονται οι υφιστάμενες αποκλίσεις. Η ανάλυση αυτή τεκμηριώνει την υπόθεση ότι οι γεωπολιτικές και ιδεατές διαφοροποιήσεις αποτελούν δομικό περιορισμό της ΚΠΑΑ, προετοιμάζοντας τη μετάβαση στη συνολική συνθετική αποτίμηση του θεωρητικού πλαισίου που ακολουθεί στο επόμενο και τελευταίο υποκεφάλαιο (Biscop 2019, 38–41; Smith 2017, 201–205).

2.8 Συνθετική αποτίμηση του θεωρητικού πλαισίου και εννοιολογική θεμελίωση της έρευνας

Η θεωρητική και βιβλιογραφική ανάλυση που προηγήθηκε ανέδειξε ότι η ευρωπαϊκή άμυνα συγκροτείται ως πεδίο δομικών, πολιτικών και υλικών περιορισμών, εντός του οποίου η θεσμική ενίσχυση δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκην στρατηγική σύγκλιση. Η Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας εξελίσσεται μέσα από διαδοχικές θεσμικές καινοτομίες και πολιτικές

πρωτοβουλίες, οι οποίες όμως λειτουργούν εντός ενός διακυβερνητικού πλαισίου που διατηρεί τον αποφασιστικό ρόλο των κρατών-μελών στη λήψη κρίσιμων αποφάσεων (Howorth 2014, 183–188; Smith 2017, 198–203). Η διαπίστωση αυτή αποτελεί τον πυρήνα της θεωρητικής θεμελίωσης της παρούσας έρευνας.

Η ιστορική εξέλιξη της ΚΠΑΑ κατέδειξε ότι οι κρίσεις λειτουργούν ως καταλύτες θεσμικής κινητικότητας, χωρίς όμως να αίρουν τα βαθύτερα δομικά όρια της ευρωπαϊκής αμυντικής ολοκλήρωσης. Παρά την εισαγωγή νέων μηχανισμών συνεργασίας και χρηματοδότησης, η βασική λογική λειτουργίας της ΚΠΑΑ παραμένει προσανατολισμένη στη διαχείριση διαφοροποιήσεων και όχι στη συγκρότηση ενιαίας στρατηγικής εξουσίας. Η θεσμική προσαρμογή συνεπώς δεν μεταφράζεται αυτόματα σε στρατηγική ενοποίηση, αλλά σε εξισορρόπηση εθνικών ευαισθησιών και πολιτικών προτεραιοτήτων (Korppa 2022, 65–69; Stetsiuk 2023, 12–15).

Κεντρικό συμπέρασμα της θεωρητικής ανάλυσης αποτελεί η καθοριστική σημασία των στρατηγικών κουλτουρών στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής άμυνας. Οι ιστορικά διαμορφωμένες εθνικές αντιλήψεις περί ασφάλειας, χρήσης στρατιωτικής ισχύος και διεθνούς ρόλου επηρεάζουν άμεσα το επίπεδο δέσμευσης των κρατών-μελών στην ΚΠΑΑ. Η απουσία ενιαίας στρατηγικής κουλτούρας περιορίζει τη δυνατότητα διαμόρφωσης κοινής στρατηγικής κατεύθυνσης και ενισχύει τη λογική της επιλεκτικής συμμετοχής (Smith 2017, 72–78; Korppa 2022, 33–36). Η διαπίστωση αυτή θεμελιώνει θεωρητικά την επιμέρους υπόθεση H1a.

Παράλληλα, η ανάλυση των αμυντικών δαπανών και της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας ανέδειξε ότι οι οικονομικές, τεχνολογικές και βιομηχανικές ανισότητες μεταξύ των κρατών-μελών συνιστούν δομικό εμπόδιο για την ανάπτυξη κοινών δυνατοτήτων. Η αύξηση των συνολικών αμυντικών δαπανών σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν συνοδεύεται από ουσιαστική σύγκλιση, ενώ ο κατακερματισμός της αγοράς άμυνας οδηγεί σε σπατάλη πόρων και μειωμένη διαλειτουργικότητα (EPRS 2024, 14–18; Fiott 2019/20, 30–33). Η διαπίστωση αυτή τεκμηριώνει θεωρητικά την επιμέρους υπόθεση H1b.

Η συζήτηση περί στρατηγικής αυτονομίας και οι διαφορετικές αντιλήψεις απειλής ανέδειξαν τη σημασία των γεωπολιτικών διαφοροποιήσεων. Τα κράτη-μέλη δεν συμμερίζονται ενιαία ιεράρχηση απειλών ούτε κοινή ερμηνεία της έννοιας της αυτονομίας. Η στρατηγική αυτονομία λειτουργεί ως πολιτικό πλαίσιο αναφοράς, χωρίς να διαθέτει ενιαίο και δεσμευτικό περιεχόμενο, γεγονός που περιορίζει τη δυνατότητα μετατροπής της σε συνεκτικό στρατηγικό δόγμα (Biscop 2019, 38–41; Helwig and Sinkkonen 2022, 16–19). Η ανάλυση αυτή θεμελιώνει θεωρητικά την επιμέρους υπόθεση H1c.

Συνθετικά, το θεωρητικό πλαίσιο συγκλίνει στη διαπίστωση ότι η αδυναμία συγκρότησης συνεκτικής και αποτελεσματικής κοινής αμυντικής πολιτικής δεν αποτελεί συγκυριακό ή τεχνικό πρόβλημα, αλλά αποτέλεσμα της σωρευτικής επίδρασης στρατηγικών κουλτουρών, υλικών ανισοτήτων και γεωπολιτικών αποκλίσεων. Η ευρωπαϊκή άμυνα αναπτύσσεται ως σύστημα συνδυασμένης διαφοροποίησης, εντός του οποίου οι αποκλίσεις δεν εξαλείφονται αλλά θεσμοποιούνται μέσω ευέλικτων μορφών συνεργασίας (Martill 2023, 121–126; Smith 2017, 201–205). Η συνολική αυτή αποτίμηση ενισχύει την κεντρική υπόθεση H1, σύμφωνα με την οποία, παρά την ενίσχυση των θεσμικών εργαλείων, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει καταφέρει να αναπτύξει πλήρως συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική.

Το θεωρητικό υπόβαθρο που αναπτύχθηκε στο παρόν κεφάλαιο καθορίζει το εννοιολογικό πλαίσιο της εμπειρικής διερεύνησης που ακολουθεί. Οι βασικές έννοιες –στρατηγική κουλτούρα, υλικές δυνατότητες, στρατηγική αυτονομία και αντιλήψεις απειλής– λειτουργούν

ως αναλυτικές κατηγορίες για τη θεματική επεξεργασία των θεσμικών εγγράφων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται η συνοχή μεταξύ θεωρητικής θεμελίωσης, ερευνητικού σχεδιασμού και εμπειρικής ανάλυσης, στοιχείο κρίσιμο για την επιστημονική εγκυρότητα της μελέτης και για τη συστηματική αξιολόγηση των ερευνητικών υποθέσεων στο επόμενο κεφάλαιο.

Κεφάλαιο 3ο Μεθοδολογία Ποιοτικής Ανάλυσης Θεσμικών Κειμένων και Πολιτικού Λόγου

3.1 Επιστημολογική και Μεθοδολογική Προσέγγιση

Η παρούσα μελέτη υιοθετεί ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση, εδράζοντας την ανάλυσή της σε ερμηνευτικό επιστημολογικό πλαίσιο. Η επιλογή αυτή συνδέεται άμεσα με τη φύση του ερευνητικού αντικειμένου, το οποίο αφορά την εξέλιξη της ευρωπαϊκής άμυνας και την έννοια της στρατηγικής αυτονομίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι έννοιες αυτές δεν αποτελούν απλώς τεχνικούς ή στρατιωτικούς όρους, αλλά πολιτικά και θεσμικά κατασκευάσματα, τα οποία αποκτούν περιεχόμενο μέσω θεσμικών εγγράφων, πολιτικών δηλώσεων και στρατηγικών διακηρύξεων.

Στη μεθοδολογική βιβλιογραφία επισημαίνεται ότι η ποιοτική έρευνα είναι καταλληλότερη όταν το ερευνητικό ερώτημα αφορά στην κατανόηση νοημάτων, πολιτικών αφηγήσεων και στρατηγικών αντιλήψεων (Schreier 2012, 1–12). Η ανάλυση περιεχομένου επιτρέπει τη συστηματική διερεύνηση θεσμικών κειμένων, με στόχο την ανάδειξη επαναλαμβανόμενων θεματικών μοτίβων και εννοιολογικών κατασκευών. Όπως υποστηρίζουν οι Jørgensen και Phillips, η ανάλυση λόγου συνιστά βασικό εργαλείο κατανόησης της πολιτικής συγκρότησης εννοιών εντός θεσμικών πλαισίων (Jørgensen and Phillips 2002, 45–67).

Η ευρωπαϊκή άμυνα αποτελεί πεδίο έντονης πολιτικής διαπραγματεύσεως και στρατηγικών αποκλίσεων. Η Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) δεν συγκροτήθηκε ως πλήρως υπερεθνική πολιτική, αλλά ως διακυβερνητικό πλαίσιο συντονισμού εθνικών στρατηγικών. Ο Howorth επισημαίνει ότι η ευρωπαϊκή αμυντική πολιτική χαρακτηρίζεται από διαρκή ένταση μεταξύ φιλοδοξιών και πραγματικών δυνατοτήτων («persistent tension between ambition and capability») (Howorth 2014, 183–186). Η διαπίστωση αυτή καθιστά αναγκαία μια μεθοδολογική προσέγγιση που δεν περιορίζεται σε ποσοτικούς δείκτες, αλλά εστιάζει στην ερμηνεία πολιτικών διατυπώσεων και στρατηγικών δεσμεύσεων.

Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εργασία εφαρμόζει ποιοτική ανάλυση περιεχομένου (qualitative content analysis) επίσημων θεσμικών εγγράφων και δηλώσεων ηγετών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η μέθοδος αυτή επιτρέπει την οργανωμένη κατηγοριοποίηση εννοιών όπως «στρατηγική αυτονομία», «αμυντική ικανότητα», «ευρωπαϊκή κυριαρχία» και «συλλογική ευθύνη ασφάλειας». Σύμφωνα με τη Schreier, η ανάλυση περιεχομένου συνδυάζει συστηματικότητα και ερμηνευτική ευελιξία, διασφαλίζοντας μεθοδολογική συνέπεια και δυνατότητα επαλήθευσης (Schreier 2012, 59–72).

Κεντρική πηγή για την παρούσα έρευνα αποτελεί το έγγραφο Strategic Compass for Security and Defence, το οποίο εγκρίθηκε το 2022 από το European Council. Στο κείμενο αυτό αναφέρεται ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση «οφείλει να ενισχύσει την ικανότητά της να ενεργεί με αποφασιστικότητα και αυτονομία όταν ξεσπούν κρίσεις» (European Council 2022, 14). Η διατύπωση αυτή καταδεικνύει την πρόθεση ενίσχυσης της επιχειρησιακής ετοιμότητας της Ένωσης, χωρίς όμως να αίρει τον διακυβερνητικό χαρακτήρα της λήψης αποφάσεων.

Παράλληλα, ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στις συνεντεύξεις της Προέδρου της European Commission, Ursula von der Leyen. Σε ομιλία της ενώπιον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου τόνισε ότι «η Ευρώπη πρέπει να μάθει να μιλά τη γλώσσα της ισχύος» (von der Leyen 2021, 5). Η φράση αυτή αντανακλά τη μετατόπιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς γεωπολιτική αυτοαντίληψη, υποδηλώνοντας την ανάγκη στρατηγικής ενδυνάμωσης.

Η ίδια η von der Leyen έχει περιγράψει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως «γεωπολιτική Επιτροπή», υποστηρίζοντας ότι η Ευρώπη οφείλει να λειτουργεί «με γεωπολιτική συνείδηση και κοινά στρατηγικά συμφέροντα». Η διατύπωση αυτή υποδηλώνει ότι η στρατηγική αυτονομία δεν αποτελεί απλώς τεχνικό στόχο ενίσχυσης δυνατοτήτων, αλλά πολιτικό αφήγημα συγκρότησης συλλογικής ταυτότητας ισχύος. Η ανάλυση λόγου καθίσταται, συνεπώς, αναγκαία προκειμένου να διερευνηθεί πώς η έννοια των «κοινών συμφερόντων» κατασκευάζεται θεσμικά και ερμηνεύεται διαφοροποιημένα από τα κράτη-μέλη.

Από την πλευρά του, ο Ύπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης για την Εξωτερική Πολιτική, Josep Borrell, έχει επίσης επισημάνει σε συνεντεύξεις του, ότι η Ευρώπη οφείλει να «μάθει να χρησιμοποιεί τη γλώσσα της ισχύος σε έναν κόσμο σκληρής γεωπολιτικής». Η διατύπωση αυτή ενισχύει την ανάγκη ανάλυσης λόγου, καθώς αποτυπώνει τη μετάβαση από κανονιστικό σε γεωπολιτικό αφήγημα ισχύος.

Αντίστοιχα, ο Πρόεδρος του European Council, Charles Michel, έχει δηλώσει ότι «η Ευρώπη πρέπει να αναλάβει μεγαλύτερη ευθύνη για τη δική της ασφάλεια» (Michel 2023, 3). Η δήλωση αυτή συνδέεται με τη ρητορική περί στρατηγικής αυτονομίας, χωρίς να υποδηλώνει αποδέσμευση από το NATOϊκό πλαίσιο.

Επιπλέον, ο Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας, Emmanuel Macron, έχει υποστηρίξει ότι «η Ευρώπη δεν μπορεί να βασίζεται αποκλειστικά σε άλλους για την προστασία της» (Macron 2017, 6). Η συγκεκριμένη θέση συνιστά μία από τις πρώιμες πολιτικές διατυπώσεις υπέρ της ευρωπαϊκής στρατηγικής αυτονομίας και επηρέασε ουσιαστικά τον μετέπειτα θεσμικό διάλογο.

Σε συνέντευξή του στη Σορβόνη (2017), ο Macron υποστήριξε ότι «η Ευρώπη πρέπει να ανακτήσει τον έλεγχο του πεπρωμένου της» και να καταστεί «κυρίαρχη, ενωμένη και δημοκρατική». Η διατύπωση αυτή εντάσσει τη στρατηγική αυτονομία σε ευρύτερο γεωπολιτικό όραμα, στο οποίο η έννοια της ευρωπαϊκής κυριαρχίας θεμελιώνεται σε κοινά στρατηγικά συμφέροντα. Παράλληλα, καθιστά εμφανές ότι οι έννοιες που εξετάζονται στην παρούσα μελέτη δεν είναι ουδέτεροι όροι, αλλά αποτελούν προϊόν πολιτικής συγκρότησης και στρατηγικής ερμηνείας.

Η επιλογή των ανωτέρω πηγών επιτρέπει την αντιπαραβολή θεσμικού λόγου και πολιτικής ρητορικής. Όπως επισημαίνει ο Smith, η ευρωπαϊκή άμυνα παρουσιάζει συχνά «ρητορική σύγκλιση αλλά επιχειρησιακή απόκλιση» (Smith 2017, 198–203). Η παρατήρηση αυτή καθιστά αναγκαία τη συστηματική εξέταση του περιεχομένου των θεσμικών κειμένων, ώστε να αξιολογηθεί η απόσταση μεταξύ πολιτικών διακηρύξεων και πραγματικών δυνατοτήτων.

Σε επίπεδο ελληνικής βιβλιογραφίας, ο Ιωακείμης επισημαίνει ότι η ευρωπαϊκή άμυνα παραμένει «τομέας υψηλής πολιτικής, όπου οι εθνικές προτεραιότητες θέτουν σαφή όρια στην ολοκλήρωση» (Ιωακείμης 2021, 130–134). Παράλληλα, η Κοπά υποστηρίζει ότι η στρατηγική αυτονομία «δεν συνιστά εδραιωμένο δόγμα, αλλά πεδίο πολιτικής διαπραγμάτευσης» (Κοπά 2018, 62–65). Οι επισημάνσεις αυτές ενισχύουν τη σημασία ερμηνευτικής προσέγγισης των θεσμικών κειμένων.

Συνολικά, η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου προσφέρει το κατάλληλο μεθοδολογικό εργαλείο για την εξέταση της βασικής υπόθεσης της παρούσας εργασίας. Μέσω της συστηματικής ανάλυσης θεσμικών εγγράφων και δηλώσεων ηγετών, καθίσταται δυνατή η διερεύνηση των πολιτικών αντιφάσεων, των στρατηγικών συγκλίσεων και των δομικών περιορισμών που χαρακτηρίζουν την ευρωπαϊκή αμυντική ολοκλήρωση στον 21ο αιώνα.

3.2 Συγκρότηση του Αναλυτικού Σώματος Πηγών και Μεθοδολογικά Κριτήρια Επιλογής

Η επιστημολογική θεμελίωση και η επιλογή ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου, όπως αναπτύχθηκαν στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, προϋποθέτουν τη συγκρότηση ενός σαφώς οριοθετημένου και θεσμικά τεκμηριωμένου σώματος πηγών.

Ως εκ τούτου, η συγκρότηση του αναλυτικού σώματος πηγών (corpus) πραγματοποιήθηκε βάσει τριών βασικών κριτηρίων: θεσμικής εγκυρότητας, θεματικής συνάφειας και χρονικής επικαιρότητας.

Πρώτον, ως προς τη θεσμική εγκυρότητα, εντάσσονται αποκλειστικά έγγραφα που έχουν εγκριθεί ή δημοσιευθεί από θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως το European Council και η European Commission. Τα έγγραφα αυτά αποτυπώνουν συλλογικά διαμορφωμένες πολιτικές θέσεις και στρατηγικές δεσμεύσεις, γεγονός που τα καθιστά κατάλληλα για την εξέταση της δυνατότητας συγκρότησης συνεκτικής κοινής αμυντικής πολιτικής. Η χρήση θεσμικών κειμένων συνάδει με την ανάλυση της ευρωπαϊκής άμυνας ως διακυβερνητικού πεδίου πολιτικής (Howorth 2014, 183–186).

Κεντρική θέση στο corpus καταλαμβάνει το έγγραφο Strategic Compass for Security and Defence, το οποίο εγκρίθηκε το 2022 από το European Council. Το κείμενο αυτό συνιστά το πλέον ολοκληρωμένο στρατηγικό πλαίσιο της Ένωσης στον τομέα της άμυνας. Σε αυτό διατυπώνεται η θέση ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση «πρέπει να ενισχύσει την ικανότητά της να ενεργεί ταχέως και αποφασιστικά όταν ξεσπούν κρίσεις» (European Council 2022, 14), ενώ παράλληλα επισημαίνεται η ανάγκη «ενίσχυσης της ευρωπαϊκής στρατηγικής αυτονομίας μέσω κοινών επενδύσεων και ανάπτυξης δυνατοτήτων» (European Council 2022, 23). Οι διατυπώσεις αυτές καθιστούν το έγγραφο θεμελιώδες για τη διερεύνηση της κεντρικής ερευνητικής υπόθεσης.

Δεύτερον, ως προς τη θεματική συνάφεια, επιλέχθηκαν κείμενα και δηλώσεις που αναφέρονται ρητά ή εννοιολογικά στη στρατηγική αυτονομία, στις αμυντικές δυνατότητες, στη βιομηχανική συνεργασία και στις αντιλήψεις απειλής. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσονται ομιλίες της Προέδρου της European Commission, Ursula von der Leyen, στις οποίες επισημαίνεται ότι «η Ευρώπη πρέπει να μάθει να μιλά τη γλώσσα της ισχύος» (von der Leyen 2021, 5). Η διατύπωση αυτή υποδηλώνει την επιδίωξη ενίσχυσης της στρατηγικής παρουσίας της Ένωσης στο διεθνές περιβάλλον.

Παράλληλα, εντάσσονται δηλώσεις του Προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας, Emmanuel Macron, ο οποίος έχει αναφέρει ότι «η Ευρώπη δεν μπορεί να βασίζεται αποκλειστικά σε τρίτους για την προστασία της και οφείλει να αναπτύξει δική της στρατηγική ικανότητα» (Macron 2017, 6). Η συγκεκριμένη διατύπωση συνέβαλε καθοριστικά στην επαναφορά της έννοιας της στρατηγικής αυτονομίας στον ευρωπαϊκό πολιτικό διάλογο και επηρέασε τις μετέπειτα θεσμικές πρωτοβουλίες.

Επιπλέον, στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του 2023 αναφέρεται ότι «η Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να αναλάβει μεγαλύτερη ευθύνη για την ασφάλειά της, ενισχύοντας τη συνεργασία και τις επενδύσεις στον τομέα της άμυνας» (European Council 2023, 5). Η επαναλαμβανόμενη χρήση του όρου «ευθύνη» συνδέεται άμεσα με τη ρητορική περί στρατηγικής αυτονομίας και καθιστά δυνατή την ανάλυση της σύγκλισης ή απόκλισης μεταξύ πολιτικών διακηρύξεων και θεσμικών εργαλείων.

Τρίτον, ως προς τη χρονική επικαιρότητα, η έρευνα εστιάζει στην περίοδο μετά το 2016, η οποία χαρακτηρίζεται από επιτάχυνση των εξελίξεων στον τομέα της ευρωπαϊκής άμυνας. Η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου, η επιδείνωση των σχέσεων με τη Ρωσία και ο πόλεμος στην Ουκρανία λειτούργησαν καθοριστικά στη διαμόρφωση της στρατηγικής συζήτησης. Η περίοδος αυτή συνδέεται με την ενεργοποίηση της Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας (PESCO), την ενίσχυση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Άμυνας (EDF) και την ανάπτυξη του Strategic Compass, γεγονός που την καθιστά κρίσιμη για τη διερεύνηση της υπόθεσης περί συνεκτικότητας της κοινής αμυντικής πολιτικής.

Η επιλογή του corpus δεν πραγματοποιείται αποσπασματικά, αλλά οργανώνεται με γνώμονα τις θεωρητικές διαστάσεις που αναπτύχθηκαν στο Κεφάλαιο 2. Οι αναφορές σε στρατηγική αυτονομία, σε βιομηχανική συνεργασία, σε διαλειτουργικότητα και σε γεωπολιτικές απειλές επιτρέπουν τη θεματική οργάνωση του υλικού σε κατηγορίες που αντιστοιχούν στις επιμέρους διαστάσεις της κεντρικής ερευνητικής υπόθεσης. Η θεματική αυτή οργάνωση διασφαλίζει ότι η ανάλυση δεν περιορίζεται σε περιγραφική παρουσίαση πολιτικών διακηρύξεων, αλλά εντάσσεται σε συνεκτικό ερευνητικό σχεδιασμό.

Η συγκρότηση του αναλυτικού σώματος πηγών αποτελεί, συνεπώς, κρίσιμο στάδιο της ερευνητικής διαδικασίας, καθώς επιτρέπει τη συστηματική αντιπαραβολή θεσμικών δεσμεύσεων και πολιτικής ρητορικής. Η επιλογή θεσμικών εγγράφων και επίσημων δηλώσεων εξασφαλίζει ότι η διερεύνηση της κεντρικής υπόθεσης βασίζεται σε τεκμηριωμένο και δημόσια διαθέσιμο υλικό, ενισχύοντας τη διαφάνεια και την ακαδημαϊκή αξιοπιστία της έρευνας.

Η θεσμική, θεματική και χρονική οριοθέτηση του corpus δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη συστηματική σύνδεση των πηγών με τις ερευνητικές υποθέσεις της μελέτης, όπως αυτές διατυπώνονται στο επόμενο υποκεφάλαιο. Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται η συνοχή μεταξύ θεωρητικού πλαισίου, μεθοδολογικής επιλογής και αναλυτικής επεξεργασίας του υλικού.

3.3 Σύνδεση Ερευνητικών Υποθέσεων με τον Ερευνητικό Σχεδιασμό

Η συγκρότηση του αναλυτικού σώματος πηγών, όπως παρουσιάστηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, δεν αποτελεί μια ουδέτερη διαδικασία επιλογής θεσμικών κειμένων, αλλά εντάσσεται σε συγκεκριμένο ερευνητικό σχεδιασμό, ο οποίος καθορίζεται από τις ερευνητικές υποθέσεις της μελέτης. Η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου που υιοθετείται στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας οργανώνεται με τρόπο που επιτρέπει τη συστηματική διερεύνηση της κεντρικής υπόθεσης και των επιμέρους διαστάσεών της.

Η παρούσα διπλωματική εργασία εστιάζει στη διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την ικανότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναπτύξει μια συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική. Με βάση το θεωρητικό πλαίσιο και τη βιβλιογραφική ανάλυση που αναπτύχθηκε στο Κεφάλαιο 2, διατυπώνεται στο πλαίσιο της εργασίας η ακόλουθη κεντρική ερευνητική υπόθεση:

H1: Η Ευρωπαϊκή Ένωση, παρά την ενίσχυση των θεσμικών της εργαλείων (PESCO, EDF, CARD, Strategic Compass, SAFE), δεν μπορεί να αναπτύξει συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική.

Η κεντρική αυτή υπόθεση διασπάται στις ακόλουθες επιμέρους υποθέσεις:

H1a: Η δυνατότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναπτύξει συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική συσχετίζεται με τις διαφορετικές στρατηγικές κουλτούρες των κρατών-μελών.

H1b: Η δυνατότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναπτύξει συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική συσχετίζεται με τις οικονομικές, τεχνολογικές και βιομηχανικές δυνατότητες των κρατών-μελών.

H1c: Η δυνατότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναπτύξει συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική συσχετίζεται με τις αντιλήψεις απειλής και τις γεωπολιτικές προτεραιότητες των κρατών-μελών.

Η κεντρική υπόθεση (H1) δεν εξετάζεται ως ενιαίο και μονοδιάστατο φαινόμενο, αλλά προσεγγίζεται αναλυτικά μέσω των επιμέρους υποθέσεων, οι οποίες αποτυπώνουν διακριτές αλλά αλληλένδετες διαστάσεις της ευρωπαϊκής άμυνας. Η πολυπαραγοντική αυτή προσέγγιση ανταποκρίνεται στη σύνθετη φύση της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας, η οποία χαρακτηρίζεται από διασταύρωση θεσμικών, στρατηγικών και υλικών παραμέτρων (Biscop 2019, 17–22; Korra 2022, 7–10).

Η μεθοδολογική σύνδεση των υποθέσεων με τον ερευνητικό σχεδιασμό πραγματοποιείται μέσω της θεματικής οργάνωσης της ανάλυσης περιεχομένου. Το αναλυτικό σώμα πηγών, το οποίο συγκροτήθηκε στο 3.2, κατηγοριοποιείται σύμφωνα με τις τρεις βασικές διαστάσεις που αποτυπώνονται στις υποθέσεις H1a, H1b και H1c. Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται ότι η ερμηνευτική επεξεργασία των θεσμικών κειμένων δεν πραγματοποιείται αποσπασματικά, αλλά ακολουθεί συνεκτικό αναλυτικό πλαίσιο.

Η διερεύνηση της H1a εστιάζει στις στρατηγικές κουλτούρες των κρατών-μελών και στις αντιλήψεις περί χρήσης στρατιωτικής ισχύος. Στην ανάλυση περιεχομένου εντοπίζονται αναφορές που σχετίζονται με την έννοια της «στρατηγικής αυτονομίας», τη σχέση εθνικής και ευρωπαϊκής άμυνας, καθώς και τη συμπληρωματικότητα με το NATO. Οι θεματικές αυτές επιτρέπουν την αποτύπωση διαφοροποιημένων αντιλήψεων περί ασφάλειας και συλλογικής δράσης (Smith 2017, 72–78; Howorth 2014, 96–101). Η εξέταση των σχετικών αποσπασμάτων από το Strategic Compass και από δηλώσεις Ευρωπαίων ηγετών επιτρέπει την αξιολόγηση της ύπαρξης ή μη στρατηγικής σύγκλισης.

Η διερεύνηση της H1b επικεντρώνεται στις οικονομικές, τεχνολογικές και βιομηχανικές διαστάσεις της ευρωπαϊκής άμυνας. Η ανάλυση των θεσμικών κειμένων περιλαμβάνει αναφορές σε κοινές επενδύσεις, ενίσχυση της ευρωπαϊκής αμυντικής τεχνολογικής και βιομηχανικής βάσης, συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών και βελτίωση διαλειτουργικότητας. Οι θεματικές αυτές συνδέονται με τις υλικές προϋποθέσεις κοινής δράσης και επιτρέπουν την αποτίμηση του βαθμού σύγκλισης δυνατοτήτων μεταξύ των κρατών-μελών (Fiott 2019/20, 9–13; Ceparulo and Pasimeni 2024, 6–10). Η σύγκριση των πολιτικών διακηρύξεων με τα υφιστάμενα θεσμικά εργαλεία καθιστά δυνατή την αξιολόγηση της συνοχής μεταξύ στρατηγικού στόχου και υλικής βάσης.

Η διερεύνηση της H1c αφορά τις αντιλήψεις απειλής και τις γεωπολιτικές προτεραιότητες των κρατών-μελών. Στο πλαίσιο της κωδικοποίησης εντοπίζονται αναφορές σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές, όπως η ανατολική Ευρώπη και η νότια γειτονία, καθώς και σε μορφές απειλής, όπως οι υβριδικές επιθέσεις και η ενεργειακή εξάρτηση. Οι διαφοροποιήσεις αυτές επηρεάζουν άμεσα την ιεράρχηση προτεραιοτήτων και, κατ' επέκταση, τη δυνατότητα διαμόρφωσης ενιαίας στρατηγικής κατεύθυνσης (Helwig and Sinkkonen 2022, 9–12; Wiesner and Knodt 2024, 71–75).

Η μεθοδολογική αντιστοίχιση υποθέσεων και θεματικών κατηγοριών διασφαλίζει ότι η κεντρική υπόθεση δεν εξετάζεται αφηρημένα, αλλά αναλύεται μέσω διακριτών διαστάσεων που επιτρέπουν λεπτομερή ερμηνευτική επεξεργασία. Η διαδικασία αυτή αποτρέπει τη συγχώνευση διαφορετικών αιτιωδών παραγόντων και επιτρέπει τη σαφή διάκριση μεταξύ πολιτισμικών, υλικών και γεωπολιτικών μεταβλητών.

Η οργάνωση της ανάλυσης σύμφωνα με τις ερευνητικές υποθέσεις ενισχύει τη συνοχή μεταξύ θεωρητικού πλαισίου και εμπειρικής διερεύνησης. Το θεωρητικό υπόβαθρο που αναπτύχθηκε στο Κεφάλαιο 2 λειτουργεί ως ερμηνευτικός φακός, ενώ οι θεσμικές πηγές που παρουσιάστηκαν στο 3.2 παρέχουν το αναγκαίο εμπειρικό υλικό. Η συστηματική σύνδεση αυτών των δύο επιπέδων επιτρέπει την αξιολόγηση της δυνατότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης να υπερβεί τις υφιστάμενες διαφοροποιήσεις και να αναπτύξει συνεκτική κοινή αμυντική πολιτική.

Συνολικά, το παρόν υποκεφάλαιο αποσαφηνίζει τον τρόπο με τον οποίο οι ερευνητικές υποθέσεις ενσωματώνονται στον μεθοδολογικό σχεδιασμό της μελέτης. Η αντιστοίχιση υποθέσεων και θεματικών κατηγοριών κωδικοποίησης δημιουργεί ένα συνεκτικό αναλυτικό πλαίσιο, το οποίο προετοιμάζει τη μετάβαση στο επόμενο υποκεφάλαιο, όπου παρουσιάζεται αναλυτικά η διαδικασία κωδικοποίησης και η τεχνική επεξεργασία του αναλυτικού υλικού.

3.4 Διαδικασία Κωδικοποίησης και Ερμηνευτικής Ανάλυσης των Πηγών

Μετά τη συγκρότηση του αναλυτικού σώματος πηγών και τη συστηματική αντιστοίχισή του με τις ερευνητικές υποθέσεις, το επόμενο στάδιο της μελέτης αφορά στη διαδικασία κωδικοποίησης και ερμηνευτικής ανάλυσης των θεσμικών κειμένων και δηλώσεων. Η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου που υιοθετείται στην παρούσα εργασία βασίζεται σε οργανωμένη θεματική κατηγοριοποίηση, με στόχο τη συστηματική διερεύνηση των διαστάσεων που αποτυπώνονται στις υποθέσεις H1a, H1b και H1c.

Η διαδικασία ανάλυσης ακολούθησε τρία διακριτά στάδια: (α) προσδιορισμό μονάδων ανάλυσης, (β) θεματική κωδικοποίηση και (γ) ερμηνευτική σύνθεση.

Στο πρώτο στάδιο, προσδιορίστηκαν οι μονάδες ανάλυσης. Ως μονάδες ανάλυσης ορίστηκαν συγκεκριμένα αποσπάσματα θεσμικών εγγράφων, παράγραφοι στρατηγικών κειμένων και διατυπώσεις δηλώσεων που περιλαμβάνουν σαφείς αναφορές σε έννοιες σχετικές με τη στρατηγική αυτονομία, τις αμυντικές δυνατότητες, τη βιομηχανική συνεργασία και τις αντιλήψεις απειλής. Η επιλογή της παραγράφου ως βασικής μονάδας ανάλυσης επιτρέπει τη διατήρηση του νοηματικού πλαισίου κάθε διατύπωσης, αποφεύγοντας τον αποσπασματικό κατακερματισμό του λόγου (Schreier 2012, 131–138).

Στο δεύτερο στάδιο πραγματοποιήθηκε η θεματική κωδικοποίηση του υλικού. Η κωδικοποίηση οργανώθηκε σύμφωνα με τις τρεις επιμέρους διαστάσεις που απορρέουν από τις ερευνητικές υποθέσεις. Συγκεκριμένα, δημιουργήθηκαν τρεις βασικές κατηγορίες: α)

στρατηγικές κουλτούρες και πολιτική βούληση (H1a), β) υλικές και βιομηχανικές δυνατότητες (H1b) και γ) αντιλήψεις απειλής και γεωπολιτικές προτεραιότητες (H1c).

Κάθε κατηγορία περιλάμβανε υποκατηγορίες που προέκυψαν από την επαναλαμβανόμενη εμφάνιση συγκεκριμένων εννοιών στα θεσμικά κείμενα. Για παράδειγμα, στην κατηγορία H1a εντοπίστηκαν όροι όπως «στρατηγική αυτονομία», «συμπληρωματικότητα με το NATO», «εθνική κυριαρχία» και «συλλογική ευθύνη». Στην κατηγορία H1b καταγράφηκαν αναφορές σε «κοινές επενδύσεις», «αμυντική βιομηχανική βάση», «τεχνολογική καινοτομία» και «διαλειτουργικότητα». Στην κατηγορία H1c εντοπίστηκαν διατυπώσεις που σχετίζονται με «ρωσική επιθετικότητα», «υβριδικές απειλές», «ενεργειακή ασφάλεια» και «νότια γειτονία».

Η διαδικασία αυτή δεν πραγματοποιήθηκε με μηχανιστικό τρόπο, αλλά μέσω επαναλαμβανόμενης ανάγνωσης και συγκριτικής ανάλυσης των κειμένων. Η ερμηνευτική προσέγγιση επιτρέπει την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι έννοιες αποκτούν πολιτικό περιεχόμενο εντός του θεσμικού πλαισίου (Jørgensen and Phillips 2002, 83–95). Με τον τρόπο αυτό αποφεύγεται η απλή καταγραφή όρων και επιδιώκεται η ανάδειξη των εννοιολογικών πλαισίων στα οποία εντάσσονται.

Στο τρίτο στάδιο πραγματοποιήθηκε η ερμηνευτική σύνθεση των ευρημάτων. Η σύνθεση αυτή συνίσταται στη συσχέτιση των θεματικών κατηγοριών με το θεωρητικό πλαίσιο που αναπτύχθηκε στο Κεφάλαιο 2. Η ανάλυση δεν περιορίζεται στην καταγραφή διαφοροποιήσεων μεταξύ κρατών-μελών, αλλά εξετάζει τον βαθμό στον οποίο οι διαφοροποιήσεις αυτές επηρεάζουν τη δυνατότητα συγκρότησης συνεκτικής κοινής αμυντικής πολιτικής. Η διαδικασία αυτή ανταποκρίνεται στη λογική της θεωρητικά κατευθυνόμενης ανάλυσης περιεχομένου (Mayring 2014, 64–72).

Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στη διασφάλιση της αναλυτικής συνέπειας. Οι θεματικές κατηγορίες παρέμειναν σταθερές σε όλη τη διάρκεια της ανάλυσης, ενώ η κωδικοποίηση επανεξετάστηκε σε περιπτώσεις αμφισημίας. Η συστηματική επαναξιολόγηση των κωδικών μειώνει τον κίνδυνο ερμηνευτικής μεροληψίας και ενισχύει την εσωτερική εγκυρότητα της έρευνας (Miles, Huberman, and Saldaña 2014, 93–110).

Η επιλογή θεσμικών εγγράφων ως πρωτογενών πηγών συμβάλλει επίσης στην εξωτερική εγκυρότητα της μελέτης, καθώς τα κείμενα αυτά αποτελούν επίσημα και δημόσια διαθέσιμα τεκμήρια πολιτικής βούλησης. Η διασταύρωση μεταξύ στρατηγικών εγγράφων, συμπερασμάτων Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και δηλώσεων ηγετών επιτρέπει την αξιολόγηση της συνοχής μεταξύ ρητορικής και θεσμικής δέσμευσης.

Η διαδικασία κωδικοποίησης και ερμηνευτικής ανάλυσης δεν αποσκοπεί στην επιβεβαίωση προκαθορισμένων συμπερασμάτων, αλλά στη συστηματική διερεύνηση της κεντρικής υπόθεσης μέσω των επιμέρους διαστάσεων της. Η μεθοδολογική αυτή επιλογή επιτρέπει την αποφυγή αναγωγιστικών ερμηνειών και διασφαλίζει ότι τα συμπεράσματα που θα παρουσιαστούν στο επόμενο κεφάλαιο βασίζονται σε τεκμηριωμένη και οργανωμένη επεξεργασία του υλικού.

3.5 Μεθοδολογικοί Περιορισμοί και Όρια της Ανάλυσης

Η διαδικασία κωδικοποίησης και ερμηνευτικής επεξεργασίας των θεσμικών κειμένων, όπως παρουσιάστηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, διαμορφώνει ένα συνεκτικό και συστηματικό πλαίσιο ανάλυσης. Ωστόσο, κάθε ποιοτική ερευνητική προσέγγιση ενέχει ορισμένους

εγγενείς περιορισμούς, οι οποίοι απορρέουν τόσο από τη φύση των πηγών όσο και από τον ερμηνευτικό χαρακτήρα της μεθόδου. Η ρητή αναγνώριση των περιορισμών αυτών ενισχύει τη διαφάνεια και την επιστημονική εγκυρότητα της παρούσας μελέτης.

Πρωτίστως, η ανάλυση βασίζεται αποκλειστικά σε θεσμικά κείμενα και δημόσιες πολιτικές δηλώσεις. Τα κείμενα αυτά αποτυπώνουν τη διατυπωμένη πολιτική βούληση των θεσμικών οργάνων και των ηγετών, χωρίς όμως να εξαντλούν το σύνολο των διαδικασιών διαμόρφωσης πολιτικής. Η ευρωπαϊκή αμυντική πολιτική διαμορφώνεται μέσα από πολύπλοκες διακυβερνητικές διαπραγματεύσεις, ανεπίσημες συναινέσεις και εθνικές στρατηγικές επιδιώξεις, οι οποίες δεν αποτυπώνονται πάντοτε πλήρως στα τελικά θεσμικά κείμενα (Howorth 2014, 183–188). Κατά συνέπεια, η ανάλυση εστιάζει στο επίπεδο της θεσμικής διατύπωσης και όχι στο σύνολο της πολιτικής διαδικασίας.

Ένας δεύτερος περιορισμός αφορά τη φύση του πολιτικού λόγου. Οι διατυπώσεις περί «στρατηγικής αυτονομίας», «ενίσχυσης δυνατοτήτων» ή «ανάληψης μεγαλύτερης ευθύνης» ενδέχεται να λειτουργούν και ως ρητορικά εργαλεία πολιτικής νομιμοποίησης. Η ύπαρξη ρητορικής σύγκλισης δεν συνεπάγεται απαραίτητα επιχειρησιακή σύγκλιση. Η διάκριση μεταξύ διακηρυκτικού λόγου και υλικής εφαρμογής αποτελεί κρίσιμο ζήτημα στη μελέτη της ευρωπαϊκής άμυνας (Smith 2017, 198–203). Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να αντιμετωπίσει τον περιορισμό αυτό μέσω της σύγκρισης πολλαπλών πηγών και της συστηματικής αντιπαραβολής στρατηγικών εγγράφων με επαναλαμβανόμενες πολιτικές διατυπώσεις, ωστόσο δεν μπορεί να εξαλείψει πλήρως τη διάσταση μεταξύ λόγου και πράξης.

Τρίτον, η ερμηνευτική φύση της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου συνεπάγεται αναπόφευκτα έναν βαθμό ερευνητικής υποκειμενικότητας. Η επιλογή θεματικών κατηγοριών, η ομαδοποίηση εννοιών και η ερμηνεία των διατυπώσεων πραγματοποιούνται εντός συγκεκριμένου θεωρητικού πλαισίου. Αν και η διαδικασία κωδικοποίησης οργανώθηκε συστηματικά και σύμφωνα με τις ερευνητικές υποθέσεις, η ερμηνεία των δεδομένων δεν είναι απολύτως ανεξάρτητη από το αναλυτικό σχήμα που έχει προηγουμένως διαμορφωθεί (Mayring 2014, 64–72). Η σύνδεση της ανάλυσης με το θεωρητικό πλαίσιο του Κεφαλαίου 2 λειτουργεί ως μηχανισμός ελέγχου της αυθαιρεσίας, χωρίς ωστόσο να αναιρεί πλήρως την ερμηνευτική διάσταση της μεθόδου.

Επιπλέον, το χρονικό πλαίσιο της ανάλυσης περιορίζεται κυρίως στην περίοδο μετά το 2016, κατά την οποία παρατηρείται επιτάχυνση των εξελίξεων στον τομέα της ευρωπαϊκής άμυνας. Η επιλογή αυτή δικαιολογείται από τη θεσμική ενεργοποίηση εργαλείων όπως η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία και η υιοθέτηση του Strategic Compass, αλλά συνεπάγεται ότι προγενέστερες διαστάσεις της ευρωπαϊκής αμυντικής ολοκλήρωσης εξετάζονται κυρίως στο θεωρητικό πλαίσιο και όχι στο επίπεδο της εμπειρικής ανάλυσης. Η χρονική οριοθέτηση επιτρέπει τη συγκέντρωση της έρευνας σε σύγχρονες εξελίξεις, αλλά περιορίζει τη δυνατότητα μακροχρόνιας συγκριτικής αποτίμησης.

Ένας ακόμη περιορισμός αφορά την εστίαση σε θεσμικά κατοχυρωμένες πηγές. Η παρούσα μελέτη δεν ενσωματώνει εσωτερικά έγγραφα διαπραγμάτευσης ή μη δημοσιοποιημένες αξιολογήσεις κρατών-μελών. Η επιλογή αυτή διασφαλίζει τη διαφάνεια και τη δυνατότητα επαλήθευσης της ανάλυσης, αλλά ταυτόχρονα περιορίζει την πρόσβαση σε άτυπες πτυχές της πολιτικής διαδικασίας. Η έρευνα, συνεπώς, επικεντρώνεται στη δημόσια αποτυπωμένη διάσταση της ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής.

Τέλος, η πολυπλοκότητα της ευρωπαϊκής άμυνας ως πεδίου πολιτικής συνεπάγεται ότι καμία μεθοδολογική προσέγγιση δεν μπορεί να αποδώσει πλήρως το σύνολο των παραμέτρων που

τη διαμορφώνουν. Η διάκριση μεταξύ στρατηγικών κουλτουρών, υλικών δυνατοτήτων και αντιλήψεων απειλής, όπως αποτυπώνεται στις επιμέρους υποθέσεις της μελέτης, λειτουργεί ως αναλυτικό εργαλείο και όχι ως εξαντλητικό σχήμα κατηγοριοποίησης. Η εστίαση στις τρεις αυτές διαστάσεις επιτρέπει τη συστηματική διερεύνηση της κεντρικής υπόθεσης, αλλά δεν αποκλείει την ύπαρξη επιπρόσθετων παραγόντων που ενδέχεται να επηρεάζουν τη συνοχή της κοινής αμυντικής πολιτικής.

Η ρητή αναγνώριση των παραπάνω περιορισμών δεν αποδυναμώνει τη μελέτη, αλλά ενισχύει την επιστημονική της εγκυρότητα. Η διαφάνεια ως προς τα όρια της ανάλυσης επιτρέπει την ορθότερη ερμηνεία των ευρημάτων και συμβάλλει στην αποφυγή υπεργενικεύσεων. Με τον τρόπο αυτό ολοκληρώνεται η μεθοδολογική θεμελίωση της παρούσας έρευνας και διαμορφώνεται το αναγκαίο πλαίσιο για την παρουσίαση και αξιολόγηση των ευρημάτων στο επόμενο κεφάλαιο.

Κεφάλαιο 4^ο Ανάλυση Ευρημάτων: Θεσμικές Διακηρύξεις και Δομικοί Περιορισμοί της Ευρωπαϊκής Άμυνας

4.1 Η Στρατηγική Αυτονομία ως Θεσμικό και Πολιτικό Πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Άμυνας

Η έννοια της «στρατηγικής αυτονομίας» αποτελεί τον κεντρικό άξονα γύρω από τον οποίο διαμορφώνεται η σύγχρονη ευρωπαϊκή συζήτηση για την άμυνα. Η ανάλυση των θεσμικών κειμένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης καταδεικνύει ότι η στρατηγική αυτονομία δεν εμφανίζεται απλώς ως ρητορική αναφορά, αλλά ως θεσμικά κατοχυρωμένος στόχος, ο οποίος συνδέεται με την ενίσχυση επιχειρησιακών δυνατοτήτων, τη βιομηχανική συνεργασία και τη γεωπολιτική τοποθέτηση της Ένωσης.

Στο Strategic Compass for Security and Defence, το οποίο εγκρίθηκε το 2022 από το European Council, διατυπώνεται ρητά ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση «πρέπει να ενισχύσει την ικανότητά της να ενεργεί αυτόνομα όταν και όπου απαιτείται» (European Council 2022, 14). Η διατύπωση αυτή συνοδεύεται από αναφορές σε ταχεία ανάπτυξη δυνάμεων, σε βελτίωση διαλειτουργικότητας και σε ενίσχυση της ανθεκτικότητας έναντι υβριδικών απειλών. Η θεσμική αυτή κατοχύρωση σηματοδοτεί μετατόπιση από παλαιότερες, περισσότερο περιορισμένες, προσεγγίσεις της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας.

Παράλληλα, στα Συμπεράσματα του European Council του 2023 επισημαίνεται ότι «η Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να αναλάβει μεγαλύτερη ευθύνη για τη δική της ασφάλεια και άμυνα» (European Council 2023, 5). Η χρήση του όρου «ευθύνη» αποτυπώνει τη σταδιακή μετατόπιση από λογική εξάρτησης προς λογική ενίσχυσης της ευρωπαϊκής ικανότητας δράσης.

Η πολιτική διάσταση της έννοιας αποτυπώνεται επίσης σε δηλώσεις της Προέδρου της European Commission, Ursula von der Leyen, η οποία έχει τονίσει ότι «η Ευρώπη πρέπει να μάθει να μιλά τη γλώσσα της ισχύος» (von der Leyen 2021, 5). Η διατύπωση αυτή συνδέει τη στρατηγική αυτονομία με τη γεωπολιτική ωρίμανση της Ένωσης.

Ωστόσο, η ανάλυση των κειμένων αποκαλύπτει ότι η στρατηγική αυτονομία ορίζεται συστηματικά ως «συμπληρωματική προς το NATO» και όχι ανταγωνιστική (European Council 2022, 21). Η επιμονή στη συμπληρωματικότητα αντανακλά τις διαφοροποιημένες στρατηγικές κουλτούρες των κρατών-μελών και λειτουργεί ως ένδειξη των ορίων της αυτονομίας.

Η συνύπαρξη ενισχυμένης ρητορικής περί αυτονομίας και επαναλαμβανόμενης αναφοράς στη διατλαντική συνεργασία δημιουργεί ένα πλαίσιο ελεγχόμενης φιλοδοξίας. Η στρατηγική αυτονομία δεν προσεγγίζεται ως πλήρης ανεξαρτησία, αλλά ως ικανότητα δράσης υπό προϋποθέσεις. Η εννοιολογική αυτή ασάφεια επιτρέπει πολιτική συναίνεση, αλλά ταυτόχρονα περιορίζει τη σαφήνεια στρατηγικού προσανατολισμού.

Η ανάλυση του corpus επιβεβαιώνει ότι η στρατηγική αυτονομία λειτουργεί ως κοινός παρονομαστής πολιτικής ρητορικής, χωρίς όμως να συνοδεύεται πάντοτε από ενιαία ερμηνεία ή ομοιόμορφη πολιτική βούληση. Το στοιχείο αυτό καθίσταται κρίσιμο για την αξιολόγηση των επιμέρους υποθέσεων που ακολουθούν.

Το παρόν υποκεφάλαιο λειτουργεί ως εννοιολογική χαρτογράφηση του θεσμικού πλαισίου εντός του οποίου εξετάζονται οι υποθέσεις H1a, H1b και H1c. Στα επόμενα υποκεφάλαια αναλύονται συστηματικά οι τρεις διαστάσεις της κεντρικής υπόθεσης, με στόχο την εμπειρική αξιολόγησή τους.

4.2 Στρατηγικές Κουλτούρες και Πολιτική Βούληση (H1a)

Η πρώτη επιμέρους υπόθεση της μελέτης (H1a) υποστηρίζει ότι η δυνατότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναπτύξει συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική συσχετίζεται με τις διαφορετικές στρατηγικές κουλτούρες των κρατών-μελών. Η ανάλυση των θεσμικών εγγράφων και των δημόσιων πολιτικών διατυπώσεων καταδεικνύει ότι, παρά τη ρητορική σύγκλιση περί στρατηγικής αυτονομίας, εξακολουθούν να υφίστανται ουσιώδεις διαφοροποιήσεις ως προς την αντίληψη της χρήσης στρατιωτικής ισχύος, τον ρόλο της Ένωσης ως δρώντα ασφάλειας και τη σχέση μεταξύ εθνικής και ευρωπαϊκής άμυνας. Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνουν την υπόθεση H1a.

Στο Strategic Compass for Security and Defence, το οποίο εγκρίθηκε από το European Council το 2022, αναφέρεται ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση «πρέπει να είναι σε θέση να ενεργεί ταχέως και αποφασιστικά όταν προκύπτουν κρίσεις» (European Council 2022, 14). Η διατύπωση αυτή προϋποθέτει υψηλό επίπεδο πολιτικής συναίνεσης και επιχειρησιακής ετοιμότητας. Ωστόσο, στο ίδιο κείμενο επαναλαμβάνεται ότι η ευρωπαϊκή άμυνα «παραμένει συμπληρωματική προς το NATO» (European Council 2022, 21). Η επιμονή στη συμπληρωματικότητα αντανακλά τη σημασία που αποδίδουν ορισμένα κράτη-μέλη στη διατλαντική σχέση ως θεμέλιο της εθνικής τους ασφάλειας.

Η συνύπαρξη αυτών των δύο στοιχείων -ένισχυση της ευρωπαϊκής ικανότητας δράσης και ταυτόχρονη αναφορά στη διατλαντική εξάρτηση- καταδεικνύει ότι η στρατηγική αυτονομία δεν αποτελεί ομοιόμορφα ερμηνευμένη έννοια. Σε ορισμένα κράτη-μέλη, ιδίως της Ανατολικής Ευρώπης, η ασφάλεια νοείται πρωτίστως μέσω της αποτρεπτικής ισχύος του NATO, ενώ σε άλλα, κυρίως της Δυτικής Ευρώπης, η στρατηγική αυτονομία συνδέεται με την ενίσχυση της ευρωπαϊκής πολιτικής κυριαρχίας και της ικανότητας αυτόνομης δράσης (Howorth 2014, 96–101; Smith 2017, 72–78).

Η διαφοροποίηση αυτή αποτυπώνεται και σε πολιτικές τοποθετήσεις υψηλού επιπέδου. Η Πρόεδρος της European Commission, Ursula von der Leyen, έχει επισημάνει ότι «η Ευρώπη πρέπει να μάθει να μιλά τη γλώσσα της ισχύος» (von der Leyen 2021, 5). Η διατύπωση αυτή προωθεί μια ενεργητική αντίληψη της ευρωπαϊκής άμυνας, η οποία υπερβαίνει τον παραδοσιακό ρόλο της Ένωσης ως κανονιστικού δρώντα.

Αντίστοιχα, ο Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας, Emmanuel Macron, έχει τονίσει ότι «η Ευρώπη δεν μπορεί να βασίζεται αποκλειστικά σε άλλους για την προστασία της» (Macron 2017, 6). Η θέση αυτή εντάσσεται σε στρατηγική κουλτούρα που προκρίνει την αυτονομία ως προϋπόθεση γεωπολιτικής επιρροής. Ωστόσο, η υιοθέτηση της αντίληψης αυτής δεν είναι καθολική μεταξύ των κρατών-μελών.

Η ανάλυση των θεσμικών διατυπώσεων καταδεικνύει επίσης διαφοροποιήσεις ως προς τη χρήση στρατιωτικής ισχύος. Σε ορισμένα κείμενα δίνεται έμφαση στη διαχείριση κρίσεων και στις αποστολές χαμηλής έντασης, ενώ σε άλλα αναγνωρίζεται η ανάγκη ενίσχυσης αποτρεπτικών δυνατοτήτων έναντι κρατικών απειλών. Η απουσία ενιαίας ιεράρχησης αποστολών και επιχειρησιακών προτεραιοτήτων συνιστά ένδειξη διαφορετικών στρατηγικών προσεγγίσεων (Howorth 2014, 183–186).

Επιπλέον, η πολιτική βούληση για εμβάθυνση της αμυντικής ολοκλήρωσης εξαρτάται από το βαθμό στον οποίο τα κράτη-μέλη είναι διατεθειμένα να μεταφέρουν αρμοδιότητες και να αναλάβουν κοινό ρίσκο. Η επαναλαμβανόμενη αναφορά στην «εθνική κυριαρχία» στα θεσμικά κείμενα λειτουργεί ως υπενθύμιση των ορίων της ολοκλήρωσης. Η Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας παραμένει σε μεγάλο βαθμό διακυβερνητικό πεδίο, γεγονός που αντανακλά τη διστακτικότητα ορισμένων κρατών να αποδεχθούν βαθύτερη θεσμική ενοποίηση.

Τα ευρήματα της θεματικής ανάλυσης καταδεικνύουν ότι η στρατηγική αυτονομία λειτουργεί ως έννοια-ομπρέλα, εντός της οποίας συνυπάρχουν διαφορετικές ερμηνείες. Η πολυσημία αυτή επιτρέπει τη διατήρηση πολιτικής συναίνεσης σε επίπεδο διακηρύξεων, αλλά περιορίζει τη δυνατότητα διαμόρφωσης σαφούς και δεσμευτικής κοινής στρατηγικής κατεύθυνσης.

Συνεπώς, η εμπειρική διερεύνηση της διάστασης των στρατηγικών κουλτουρών οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι διαφοροποιήσεις στις αντιλήψεις περί ασφάλειας και χρήσης στρατιωτικής ισχύος επηρεάζουν ουσιαστικά τη δυνατότητα ανάπτυξης συνεκτικής κοινής αμυντικής πολιτικής. Η ύπαρξη αποκλινουσών στρατηγικών παραδόσεων και προτεραιοτήτων επιβεβαιώνει την υπόθεση H1a, καθώς οι διαφορές αυτές λειτουργούν ως δομικός περιορισμός της ευρωπαϊκής αμυντικής ενοποίησης.

Η επιβεβαίωση της H1a δεν συνεπάγεται την απουσία προόδου, αλλά καταδεικνύει ότι η πρόοδος αυτή πραγματοποιείται εντός πλαισίου διαφοροποιημένων εθνικών στρατηγικών αντιλήψεων. Το στοιχείο αυτό καθίσταται κρίσιμο για την αξιολόγηση των επόμενων διαστάσεων, οι οποίες αφορούν τις υλικές και γεωπολιτικές παραμέτρους της κοινής αμυντικής πολιτικής.

4.3 Οικονομικές, Τεχνολογικές και Βιομηχανικές Δυνατότητες (H1b)

Η δεύτερη επιμέρους υπόθεση της μελέτης (H1b) υποστηρίζει ότι η δυνατότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναπτύξει συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική συσχετίζεται με τις οικονομικές, τεχνολογικές και βιομηχανικές δυνατότητες των κρατών-μελών. Η θεματική ανάλυση των θεσμικών εγγράφων καταδεικνύει ότι, παρά την ενίσχυση των χρηματοδοτικών και θεσμικών εργαλείων, εξακολουθούν να υφίστανται σημαντικές ανισότητες ως προς τις αμυντικές δαπάνες, τη βιομηχανική βάση και την τεχνολογική ικανότητα. Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνουν την υπόθεση H1b.

Στο Strategic Compass for Security and Defence, το οποίο υιοθετήθηκε από το European Council, αναγνωρίζεται ρητά ότι «τα κράτη-μέλη πρέπει να αυξήσουν ουσιαστικά τις

επενδύσεις τους στην άμυνα» (European Council 2022, 25). Η διατύπωση αυτή αποτελεί έμμεση παραδοχή ότι το υφιστάμενο επίπεδο επενδύσεων δεν επαρκεί για τη στήριξη των φιλοδοξιών περί στρατηγικής αυτονομίας. Παράλληλα, γίνεται αναφορά στην ανάγκη «ενίσχυσης της ευρωπαϊκής αμυντικής τεχνολογικής και βιομηχανικής βάσης» (European Council 2022, 26), στοιχείο που υποδηλώνει ότι η βιομηχανική διάσταση αποτελεί κρίσιμο παράγοντα στρατηγικής συνοχής.

Η δημιουργία και ενίσχυση εργαλείων όπως το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (EDF) και η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (PESCO) αποσκοπεί στη μείωση των κατακερματισμένων επενδύσεων και στην προώθηση κοινών προγραμμάτων. Ωστόσο, τα θεσμικά κείμενα υπογραμμίζουν ότι η συμμετοχή και η ένταση δέσμευσης διαφέρουν μεταξύ των κρατών-μελών. Η εθελοντική φύση πολλών πρωτοβουλιών αντανακλά τις διαφορετικές οικονομικές δυνατότητες και πολιτικές προτεραιότητες.

Είναι χαρακτηριστικό πως η Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Roberta Metsola, έχει υποστηρίξει σε συνέντευξή της πως η Ευρώπη πρέπει να είναι σε θέση να υπερασπίζεται τον εαυτό της και να επενδύει από κοινού στην ασφάλεια (Roberta Metsola, “Speech at the European Parliament Plenary on European Security and Defence,” European Parliament, Strasbourg, 18 January 2023, <https://www.europarl.europa.eu>). Η έμφαση αυτή στη συλλογική επένδυση αναδεικνύει με ακρίβεια τη θεσμική αναγνώριση της ανάγκης υπέρβασης του κατακερματισμού.

Η ανάλυση των θεσμικών διατυπώσεων αποκαλύπτει επίσης ότι η εξάρτηση από εξωευρωπαϊκούς προμηθευτές παραμένει σημαντική. Στο Strategic Compass επισημαίνεται η ανάγκη «μείωσης στρατηγικών εξαρτήσεων σε κρίσιμους τομείς» (European Council 2022, 27). Η αναφορά αυτή υποδηλώνει ότι η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία δεν διαθέτει ακόμη την απαιτούμενη αυτάρκεια ώστε να στηρίζει πλήρως μια αυτόνομη στρατηγική.

Στο ίδιο πλαίσιο, ο Macron έχει τονίσει σε συνέντευξή του ότι «η Ευρώπη δεν μπορεί να είναι γεωπολιτική δύναμη εάν εξαρτάται τεχνολογικά και βιομηχανικά από τρίτους» (Emmanuel Macron, “Initiative for Europe,” speech at Sorbonne University, Paris, 26 September 2017, <https://www.elysee.fr>). Η σύνδεση γεωπολιτικής ισχύος και βιομηχανικής αυτάρκειας αποτυπώνει τη θεμελιώδη σχέση μεταξύ στρατηγικής φιλοδοξίας και υλικής ικανότητας. Η διατύπωση αυτή επιβεβαιώνει ότι οι οικονομικές και τεχνολογικές ανισότητες δεν αποτελούν δευτερεύον ζήτημα, αλλά προϋπόθεση ή περιορισμό της στρατηγικής ενοποίησης.

Παράλληλα, η βιβλιογραφία έχει επισημάνει ότι οι διαφοροποιήσεις στις αμυντικές δαπάνες και στις τεχνολογικές δυνατότητες λειτουργούν ως δομικός περιορισμός της ευρωπαϊκής αμυντικής ολοκλήρωσης (Fiott 2019/20, 9–13). Οι υλικές ανισότητες μεταξύ μεγάλων και μικρότερων κρατών-μελών επηρεάζουν τόσο τη συμβολή σε κοινά προγράμματα όσο και τη δυνατότητα ανάληψης ηγετικού ρόλου. Η ύπαρξη διαφορετικών βιομηχανικών συμφερόντων καθιστά δυσχερή τη διαμόρφωση ενιαίας στρατηγικής προμήθειας και ανάπτυξης οπλικών συστημάτων.

Επιπλέον, η έμφαση στην «κοινή ανάπτυξη δυνατοτήτων» και στην «αποφυγή αλληλοεπικαλύψεων» στα θεσμικά κείμενα (European Council 2022, 28) καταδεικνύει ότι ο κατακερματισμός των εθνικών προγραμμάτων παραμένει πρόβλημα. Η ανάγκη διαλειτουργικότητας και συντονισμού αποτελεί επαναλαμβανόμενο θέμα, γεγονός που υποδηλώνει ότι δεν έχει ακόμη επιτευχθεί πλήρης σύγκλιση.

Η πολιτική ρητορική επιβεβαιώνει την κεντρικότητα της βιομηχανικής διάστασης. Σε δημόσια συνέντευξή της, η Πρόεδρος της European Commission, Ursula von der Leyen, έχει αναφέρει ότι «πρέπει να επενδύσουμε περισσότερο, να επενδύσουμε καλύτερα και να επενδύσουμε από κοινού στην ευρωπαϊκή άμυνα» (von der Leyen 2022, 4). Η τριπλή αυτή έμφαση αναγνωρίζει ότι το ζήτημα δεν είναι μόνο ποσοτικό, αλλά και ποιοτικό και συντονιστικό.

Η von der Leyen έχει επισημάνει σε συνέντευξή της ότι «για δεκαετίες επενδύσαμε λιγότερο από όσο απαιτούσε το στρατηγικό μας περιβάλλον», αναγνωρίζοντας εμμέσως το επενδυτικό έλλειμμα της Ένωσης στον τομέα της άμυνας (Ursula von der Leyen, “State of the Union Address 2021,” European Commission, Strasbourg, 15 September 2021, <https://ec.europa.eu>). Η παραδοχή αυτή καταδεικνύει ότι η πολιτική ρητορική περί στρατηγικής αυτονομίας προϋποθέτει σημαντική αναπροσαρμογή των υλικών δυνατοτήτων, γεγονός που ενισχύει τη βασιμότητα της υπόθεσης H1b.

Ωστόσο, η πραγματικότητα των διαφοροποιημένων εθνικών προϋπολογισμών και των άνισων τεχνολογικών υποδομών περιορίζει την ταχύτητα και το βάθος της σύγκλισης. Οι μεγάλες οικονομίες διαθέτουν τη δυνατότητα ανάπτυξης προηγμένων συστημάτων και έρευνας, ενώ μικρότερες οικονομίες εξαρτώνται περισσότερο από συνεργασίες ή εισαγωγές. Η ασυμμετρία αυτή επηρεάζει τον βαθμό συμμετοχής και επιρροής σε κοινά προγράμματα (Cerrarulo and Pasimeni 2024, 6–10).

Η θεματική ανάλυση δείχνει ότι, παρά την ύπαρξη θεσμικών εργαλείων που επιδιώκουν την εμβάθυνση της συνεργασίας, οι υλικές ανισότητες δεν έχουν εξαλειφθεί. Αντιθέτως, συχνά αναγνωρίζονται ρητά ως πρόκληση. Η ανάγκη «καλύτερου συντονισμού δαπανών» και «ενίσχυσης της συλλογικής επένδυσης» επαναλαμβάνεται σε πολλαπλά έγγραφα, γεγονός που υποδηλώνει ότι το ζήτημα παραμένει ανοιχτό.

Συνεπώς, τα εμπειρικά ευρήματα καταδεικνύουν ότι οι οικονομικές, τεχνολογικές και βιομηχανικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών-μελών επηρεάζουν ουσιαστικά τη δυνατότητα ανάπτυξης συνεκτικής και αποτελεσματικής κοινής αμυντικής πολιτικής. Η ύπαρξη θεσμικών εργαλείων δεν αρκεί για την υπέρβαση των υλικών ανισοτήτων, οι οποίες λειτουργούν ως δομικός περιορισμός της ολοκλήρωσης.

Κατά συνέπεια, η ανάλυση επιβεβαιώνει την υπόθεση H1b. Οι υλικές δυνατότητες και οι βιομηχανικές διαφοροποιήσεις των κρατών-μελών αποτελούν καθοριστικό παράγοντα που επηρεάζει το εύρος και τη συνοχή της ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής.

4.4 Αντιλήψεις Απειλής και Γεωπολιτικές Προτεραιότητες (H1c)

Η τρίτη επιμέρους υπόθεση της μελέτης (H1c) υποστηρίζει ότι η δυνατότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναπτύξει συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική συσχετίζεται με τις αντιλήψεις απειλής και τις γεωπολιτικές προτεραιότητες των κρατών-μελών. Η θεματική ανάλυση των θεσμικών εγγράφων και των δημόσιων διατυπώσεων καταδεικνύει ότι, παρά την αυξημένη σύγκλιση μετά το 2022, εξακολουθούν να υφίστανται διαφοροποιήσεις ως προς την ιεράρχηση απειλών και την αντίληψη του γεωπολιτικού περιβάλλοντος. Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνουν την υπόθεση H1c.

Στο Strategic Compass for Security and Defence, το οποίο υιοθετήθηκε από το European Council το 2022, αναφέρεται ότι «ο πόλεμος της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας συνιστά στρατηγικό σεισμό για την ευρωπαϊκή ασφάλεια» (European Council 2022, 5). Η διατύπωση

αυτή σηματοδοτεί σαφή αναγνώριση της ρωσικής απειλής ως κεντρικού παράγοντα διαμόρφωσης της ευρωπαϊκής στρατηγικής. Παράλληλα, γίνεται αναφορά σε «υβριδικές απειλές, κυβερνοεπιθέσεις και εργαλειοποίηση της ενέργειας» (European Council 2022, 7), γεγονός που διευρύνει το φάσμα των απειλών πέραν της συμβατικής στρατιωτικής διάστασης.

Ωστόσο, η ίδια στρατηγική αναγνωρίζει ότι οι απειλές δεν είναι ομοιόμορφα αντιληπτές σε όλα τα κράτη-μέλη. Γίνεται αναφορά τόσο στην «ανατολική γειτονία» όσο και στη «νότια γειτονία» ως περιοχές στρατηγικού ενδιαφέροντος (European Council 2022, 9–10). Η διττή αυτή εστίαση αντικατοπτρίζει διαφοροποιημένες γεωγραφικές προτεραιότητες. Κράτη της Ανατολικής Ευρώπης δίνουν προτεραιότητα στην αποτροπή έναντι της Ρωσίας, ενώ κράτη της Μεσογείου εστιάζουν περισσότερο σε ζητήματα αστάθειας στη Βόρεια Αφρική και στη Μέση Ανατολή.

Η διαφοροποίηση αυτή αποτυπώνεται και στη ρητορική των ευρωπαίων ηγετών. Ο Emmanuel Macron έχει αναφερθεί επανειλημμένα σε συνεντεύξεις του στην ανάγκη προστασίας των στρατηγικών συμφερόντων της Ευρώπης τόσο στην ανατολική όσο και στη νότια γειτονία (Charles Michel, “Speech at the Conference on European Defence,” European Council, Brussels, 9 May 2022, <https://www.consilium.europa.eu>), ενώ η Ursula von der Leyen έχει τονίσει την ανάγκη διαμόρφωσης κοινής ευρωπαϊκής αντίληψης απειλής (Ursula von der Leyen, “Speech at the Munich Security Conference 2021,” European Commission, 19 February 2021, <https://ec.europa.eu/commission/presscorner>). Οι διαφορετικές οπτικές υποδηλώνουν ότι η έννοια των «κοινών συμφερόντων» δεν συγκροτείται ομοιόμορφα, αλλά ερμηνεύεται μέσα από εθνικά γεωπολιτικά πρίσματα.

Όπως γίνεται αντιληπτό, η διαφοροποίηση αυτή δεν συνιστά απλώς γεωγραφική ιδιαιτερότητα, αλλά επηρεάζει την κατανομή πόρων, την ανάπτυξη δυνατοτήτων και την πολιτική βούληση για συγκεκριμένους τύπους αποστολών. Η βιβλιογραφία έχει επισημάνει ότι η απόκλιση στις αντιλήψεις απειλής αποτελεί βασικό ανασταλτικό παράγοντα για τη διαμόρφωση ενιαίας στρατηγικής κουλτούρας (Helwig and Sinkkonen 2022, 9–12). Η ανάλυση των θεσμικών κειμένων επιβεβαιώνει ότι η ανάγκη γεφύρωσης αυτών των αποκλίσεων αναφέρεται ρητά, γεγονός που υποδηλώνει την ύπαρξή τους.

Στα Συμπεράσματα του European Council του 2023 επισημαίνεται ότι «η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να ανταποκριθεί στο μεταβαλλόμενο περιβάλλον ασφάλειας με ενότητα και αποφασιστικότητα» (European Council 2023, 6). Η έμφαση στην «ενότητα» υποδηλώνει ότι η συνοχή δεν θεωρείται δεδομένη. Αντίθετα, παρουσιάζεται ως στόχος που πρέπει να επιτευχθεί σε συνθήκες διαφοροποιημένων εθνικών προτεραιοτήτων.

Χαρακτηριστική είναι η συνέντευξη που είχε δώσει ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Charles Michel, στο πλαίσιο της οποίας είχε τονίσει ότι η στρατηγική αυτονομία πρέπει να οικοδομηθεί «βήμα προς βήμα», αναγνωρίζοντας εμμέσως τις διαφορετικές ταχύτητες και προτεραιότητες των κρατών-μελών (Charles Michel, interview by David M. Herszenhorn, “Europe Must Build Strategic Autonomy Step by Step,” Politico Europe, September 28, 2021, <https://www.politico.eu>). Η διατύπωση αυτή επιβεβαιώνει ότι η σύγκλιση δεν είναι δεδομένη αλλά εξελικτική διαδικασία.

Επιπλέον, οι αναφορές σε «ενεργειακή ασφάλεια» και «ανθεκτικότητα κρίσιμων υποδομών» (European Council 2022, 11–12) καταδεικνύουν ότι τα κράτη-μέλη αντιλαμβάνονται την ασφάλεια με ευρύ τρόπο, ο οποίος περιλαμβάνει οικονομικές και τεχνολογικές διαστάσεις. Η

διεύρυνση αυτή της έννοιας της απειλής μπορεί να ενισχύει τη συνεργασία σε ορισμένους τομείς, αλλά ταυτόχρονα καθιστά δυσχερέστερη την ιεράρχηση προτεραιοτήτων.

Η ανάλυση των πολιτικών διατυπώσεων αποκαλύπτει ότι, ενώ υπάρχει αυξημένη σύγκλιση ως προς την αναγνώριση της ρωσικής επιθετικότητας ως άμεσης απειλής, οι αντιλήψεις για τον βαθμό και τον τρόπο αντιμετώπισής της διαφοροποιούνται. Ορισμένα κράτη-μέλη προκρίνουν την ενίσχυση της αποτρεπτικής ικανότητας μέσω αυξημένων δαπανών και στρατιωτικής παρουσίας, ενώ άλλα δίνουν έμφαση στη διπλωματική διαχείριση και στη διατήρηση διαύλων επικοινωνίας. Οι διαφοροποιήσεις αυτές επηρεάζουν τον ρυθμό και το βάθος της αμυντικής ενοποίησης.

Η ύπαρξη πολλαπλών γεωπολιτικών προτεραιοτήτων επηρεάζει επίσης τη διαμόρφωση κοινών επιχειρησιακών σχεδίων. Η ανάγκη εξισορρόπησης μεταξύ ανατολικών και νότιων προτεραιοτήτων συνεπάγεται συμβιβασμούς ως προς την κατανομή πόρων και τη στρατηγική εστίαση. Το στοιχείο αυτό καταδεικνύει ότι η γεωγραφική και πολιτική ποικιλομορφία της Ένωσης λειτουργεί ως διαρθρωτικός παράγοντας που επηρεάζει τη συνοχή της κοινής πολιτικής.

Συνεπώς, τα εμπειρικά ευρήματα επιβεβαιώνουν ότι οι διαφοροποιημένες αντιλήψεις απειλής και οι διαφορετικές γεωπολιτικές προτεραιότητες των κρατών-μελών επηρεάζουν ουσιωδώς τη δυνατότητα ανάπτυξης συνεκτικής και αποτελεσματικής κοινής αμυντικής πολιτικής. Παρά τη σχετική σύγκλιση που προκάλεσε η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, οι αποκλίσεις ως προς την ιεράρχηση κινδύνων και την κατανομή στρατηγικής προσοχής παραμένουν.

Κατά συνέπεια, η ανάλυση επιβεβαιώνει την υπόθεση H1c. Οι διαφορετικές αντιλήψεις απειλής και οι γεωπολιτικές προτεραιότητες των κρατών-μελών συνιστούν καθοριστικό παράγοντα που επηρεάζει τη συνοχή και την αποτελεσματικότητα της ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής.

4.5 Ενδιάμεση Αποτίμηση των Ευρημάτων και Συσχέτιση με την Κεντρική Υπόθεση (H1)

Η ανάλυση των τριών επιμέρους διαστάσεων της μελέτης κατέδειξε ότι οι στρατηγικές κουλτούρες, οι υλικές δυνατότητες και οι αντιλήψεις απειλής των κρατών-μελών επηρεάζουν ουσιωδώς τη δυνατότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναπτύξει συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική. Η επιβεβαίωση των υποθέσεων H1a, H1b και H1c δεν συνιστά απλώς επιμέρους διαπίστωση, αλλά συγκροτεί ένα συνεκτικό ερμηνευτικό πλαίσιο που ενισχύει την κεντρική υπόθεση της μελέτης (H1).

Πρώτον, ως προς τη διάσταση των στρατηγικών κουλτουρών (H1a), διαπιστώθηκε ότι, παρά τη ρητορική σύγκλιση γύρω από την έννοια της στρατηγικής αυτονομίας, οι αντιλήψεις περί χρήσης στρατιωτικής ισχύος και περί σχέσης με το NATO παραμένουν διαφοροποιημένες. Το Strategic Compass for Security and Defence, το οποίο υιοθετήθηκε από το European Council, επιχειρεί να συνδυάσει την ενίσχυση της ευρωπαϊκής ικανότητας δράσης με τη διατήρηση της διατλαντικής συμπληρωματικότητας (European Council 2022, 14, 21). Η ανάγκη αυτής της διπλής διατύπωσης καταδεικνύει ότι η στρατηγική αυτονομία δεν αποτελεί ενιαία ερμηνευμένο στόχο, αλλά αποτέλεσμα πολιτικού συμβιβασμού.

Δεύτερον, ως προς τις οικονομικές, τεχνολογικές και βιομηχανικές δυνατότητες (H1b), η ανάλυση ανέδειξε ότι η ύπαρξη θεσμικών εργαλείων, όπως το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας και η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία, δεν εξαλείφει τις υλικές ανισότητες μεταξύ των

κρατών-μελών. Η επαναλαμβανόμενη αναφορά στην ανάγκη «αύξησης επενδύσεων» και «ενίσχυσης της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανικής βάσης» (European Council 2022, 25–26) υποδηλώνει ότι η υφιστάμενη κατάσταση δεν επαρκεί για την πλήρη υλοποίηση των στρατηγικών φιλοδοξιών. Οι διαφοροποιήσεις στους εθνικούς προϋπολογισμούς και στις τεχνολογικές υποδομές λειτουργούν ως αντικειμενικός περιορισμός της ενοποίησης (Fiott 2019/20, 9–13).

Τρίτον, ως προς τις αντιλήψεις απειλής και τις γεωπολιτικές προτεραιότητες (H1c), η ανάλυση έδειξε ότι, παρά τη σχετική σύγκλιση που προκάλεσε η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, εξακολουθούν να υφίστανται διαφοροποιήσεις ως προς την ιεράρχηση κινδύνων και την κατανομή στρατηγικής προσοχής. Το Strategic Compass αναγνωρίζει ταυτόχρονα τη σημασία της ανατολικής και της νότιας γειτονίας (European Council 2022, 9–10), γεγονός που αντανακλά τη γεωγραφική και πολιτική πολυμορφία της Ένωσης. Η ανάγκη εξισορρόπησης διαφορετικών περιφερειακών προτεραιοτήτων επηρεάζει τη δυνατότητα διαμόρφωσης ενιαίας στρατηγικής κατεύθυνσης.

Η συνδυαστική ανάγνωση των ευρημάτων καταδεικνύει ότι οι τρεις διαστάσεις δεν λειτουργούν μεμονωμένα, αλλά αλληλεπιδρούν. Οι διαφορετικές στρατηγικές κουλτούρες επηρεάζουν την πολιτική βούληση για κοινές επενδύσεις· οι υλικές ανισότητες επηρεάζουν την ικανότητα ανταπόκρισης σε συγκεκριμένες απειλές· οι γεωπολιτικές προτεραιότητες επηρεάζουν την κατανομή πόρων και δυνατοτήτων. Η διασταύρωση αυτών των παραγόντων δημιουργεί ένα σύνθετο περιβάλλον, εντός του οποίου η επίτευξη πλήρους συνεκτικότητας καθίσταται ιδιαίτερα απαιτητική.

Επιπλέον, η ανάλυση ανέδειξε μια επαναλαμβανόμενη διάσταση: τη διάκριση μεταξύ ρητορικής σύγκλισης και επιχειρησιακής ενοποίησης. Οι θεσμικές διατυπώσεις περί «ανάληψης μεγαλύτερης ευθύνης» και «ενίσχυσης της αυτονομίας» συνυπάρχουν με αναφορές σε εθνική κυριαρχία, εθελοντική συμμετοχή και συμπληρωματικότητα με εξωευρωπαϊκές δομές. Η συνύπαρξη αυτή υποδηλώνει ότι η πρόοδος της ευρωπαϊκής άμυνας πραγματοποιείται μέσω σταδιακών και συχνά συμβιβαστικών βημάτων.

Υπό το πρίσμα των παραπάνω, η επιβεβαίωση των επιμέρους υποθέσεων H1a, H1b και H1c ενισχύει ουσιαδώς την κεντρική υπόθεση H1, σύμφωνα με την οποία η Ευρωπαϊκή Ένωση, παρά την ενίσχυση των θεσμικών της εργαλείων, δεν μπορεί να αναπτύξει πλήρως συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική. Η διαπίστωση αυτή δεν συνεπάγεται απουσία προόδου, αλλά αναδεικνύει τα διαρθρωτικά όρια που απορρέουν από την πολυμορφία των κρατών-μελών.

Η ενδιάμεση αυτή αποτίμηση δεν υποκαθιστά την τελική αξιολόγηση, αλλά λειτουργεί ως σύνθεση των εμπειρικών ευρημάτων του Κεφαλαίου 4. Στο επόμενο κεφάλαιο θα πραγματοποιηθεί η συστηματική θεωρητική ερμηνεία των αποτελεσμάτων, με στόχο την ολοκληρωμένη απάντηση στο ερευνητικό ερώτημα και την τελική αποτίμηση της κεντρικής υπόθεσης.

Κεφάλαιο 5^ο Θεωρητική Σύνθεση, Τελική Αποτίμηση και Συμβολή της Μελέτης

5.1 Θεωρητική Σύνθεση και Συζήτηση των Ευρημάτων

Η παρούσα ενότητα επιχειρεί τη θεωρητική σύνθεση των εμπειρικών ευρημάτων που προέκυψαν από τη θεματική ανάλυση των θεσμικών εγγράφων και στρατηγικών

διατυπώσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο Κεφάλαιο 4 καταδείχθηκε ότι οι τρεις επιμέρους υποθέσεις (H1a, H1b, H1c) επιβεβαιώνονται, καθώς οι στρατηγικές κουλτούρες, οι υλικές δυνατότητες και οι αντιλήψεις απειλής των κρατών-μελών επηρεάζουν ουσιωδώς τη συνοχή της κοινής αμυντικής πολιτικής. Το ζητούμενο στο παρόν κεφάλαιο δεν είναι η επανάληψη των ευρημάτων, αλλά η ερμηνεία τους υπό το πρίσμα του θεωρητικού πλαισίου που αναπτύχθηκε στο Κεφάλαιο 2.

Η βιβλιογραφία της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας έχει επανειλημμένα επισημάνει το χάσμα μεταξύ θεσμικής φιλοδοξίας και στρατηγικής σύγκλισης (Howorth 2014, 52–56· Smith 2017, 29–33). Η ανάλυση των θεσμικών κειμένων επιβεβαιώνει εμπειρικά αυτή τη διαπίστωση. Στο Strategic Compass for Security and Defence, το οποίο υιοθετήθηκε από το European Council το 2022, διατυπώνεται η φιλοδοξία η Ευρωπαϊκή Ένωση «να είναι σε θέση να ενεργεί ταχέως και αποφασιστικά όταν προκύπτουν κρίσεις» (European Council 2022, 14). Ωστόσο, στο ίδιο έγγραφο υπογραμμίζεται ότι η ευρωπαϊκή άμυνα «παραμένει συμπληρωματική προς το NATO» (European Council 2022, 21). Η διπλή αυτή διατύπωση αποτυπώνει μια στρατηγική ισορροπία μεταξύ ενίσχυσης της ευρωπαϊκής ικανότητας δράσης και διατήρησης της διατλαντικής εξάρτησης.

Η έννοια της στρατηγικής αυτονομίας, όπως αναλύθηκε στο Κεφάλαιο 4, λειτουργεί ως πολιτικός στόχος υψηλής συμβολικής σημασίας, χωρίς όμως να συνοδεύεται από πλήρη στρατηγική ομοφωνία ως προς το περιεχόμενό της. Η ασάφεια αυτή έχει αναγνωριστεί στη βιβλιογραφία ως δομικό χαρακτηριστικό της ευρωπαϊκής άμυνας (Biscop 2019, 27–31). Η ανάλυση των θεσμικών εγγράφων επιβεβαιώνει ότι η αυτονομία ορίζεται περισσότερο ως ικανότητα δράσης «όπου και όταν απαιτείται», παρά ως πλήρης ανεξαρτησία από εξωτερικούς μηχανισμούς ασφάλειας.

Η θεωρητική προσέγγιση της διαφοροποιημένης ολοκλήρωσης προσφέρει ένα ερμηνευτικό εργαλείο για την κατανόηση των παραπάνω ευρημάτων (Korppa 2022, 33–36). Η ευρωπαϊκή άμυνα εξελίσσεται μέσω επιλεκτικών και σταδιακών συνεργασιών, όπως αποτυπώνεται στη λειτουργία της PESCO και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Άμυνας. Ωστόσο, η θεσμική πρόοδος δεν μεταφράζεται αυτομάτως σε στρατηγική σύγκλιση. Οι διαφορετικές στρατηγικές κουλτούρες, οι άνισες υλικές δυνατότητες και οι αποκλίνουσες γεωπολιτικές προτεραιότητες διατηρούν ένα επίπεδο κατακερματισμού που περιορίζει τη συνοχή.

Η σύγκριση των ευρημάτων με τη θεωρία καταδεικνύει ότι η ευρωπαϊκή άμυνα δεν στερείται θεσμικής δυναμικής, αλλά αντιμετωπίζει όρια πολιτικής και στρατηγικής φύσεως. Οι κρίσεις, όπως ο πόλεμος στην Ουκρανία, λειτουργούν ως καταλύτες επιτάχυνσης θεσμικών πρωτοβουλιών, χωρίς όμως να αναιρούν πλήρως τις υφιστάμενες αποκλίσεις (Helwig and Sinkkonen 2022, 14–18). Η ανάλυση επιβεβαιώνει ότι η πρόοδος είναι πραγματική, αλλά παραμένει εντός πλαισίου εθνικής διαφοροποίησης.

5.2 Τελική Αξιολόγηση της Κεντρικής Υπόθεσης (H1)

Η κεντρική ερευνητική υπόθεση (H1) υποστήριζε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση, παρά την ενίσχυση των θεσμικών της εργαλείων, δεν μπορεί να αναπτύξει συνεκτική και αποτελεσματική κοινή αμυντική πολιτική. Η επιβεβαίωση των επιμέρους υποθέσεων H1a, H1b και H1c οδηγεί, σε συνθετικό επίπεδο, στην επιβεβαίωση της H1.

Πρώτον, η επιβεβαίωση της H1a κατέδειξε ότι οι στρατηγικές κουλτούρες παραμένουν διαφοροποιημένες. Η απουσία ενιαίας αντίληψης για τη χρήση στρατιωτικής ισχύος και για

το εύρος της στρατηγικής αυτονομίας περιορίζει τη δυνατότητα συγκρότησης κοινής πολιτικής βούλησης (Howorth 2014, 96–101).

Δεύτερον, η επιβεβαίωση της H1b ανέδειξε ότι οι οικονομικές και βιομηχανικές ανισότητες λειτουργούν ως υλικός περιορισμός της ενοποίησης. Παρά την αύξηση επενδύσεων και τη δημιουργία κοινών εργαλείων, η άνιση κατανομή δυνατοτήτων δεν έχει εξαλειφθεί (Fiott 2019/20, 18–22).

Τρίτον, η επιβεβαίωση της H1c έδειξε ότι οι διαφορετικές αντιλήψεις απειλής και γεωπολιτικές προτεραιότητες διατηρούν ένα επίπεδο στρατηγικής απόκλισης. Η ταυτόχρονη έμφαση στην ανατολική και νότια γειτονία στο Strategic Compass (European Council 2022, 9–10) αντανάκλα την ανάγκη εξισορρόπησης διαφορετικών εθνικών προτεραιοτήτων.

Η συνδυαστική επίδραση των παραπάνω παραγόντων καθιστά σαφές ότι, παρά τη θεσμική πρόοδο, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει επιτύχει υψηλού βαθμού στρατηγική σύγκλιση. Η H1 επιβεβαιώνεται, όχι ως απόλυτη αδυναμία δράσης, αλλά ως διαπίστωση ότι η ευρωπαϊκή άμυνα παραμένει εγχείρημα περιορισμένης συνοχής και μερικής αποτελεσματικότητας.

5.3 Συμπεράσματα και Συμβολή της Μελέτης

Η παρούσα μελέτη συμβάλλει στη βιβλιογραφία της ευρωπαϊκής άμυνας παρέχοντας μια συστηματική αντιπαραβολή θεσμικών κειμένων και θεωρητικών προσεγγίσεων. Μέσα από τη θεματική ανάλυση στρατηγικών εγγράφων, αναδεικνύεται ότι τα όρια της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας δεν είναι πρωτίστως θεσμικά, αλλά πολιτικά και στρατηγικά.

Η συμβολή της εργασίας έγκειται στη σύνθεση τριών διαστάσεων —ιδεατής, υλικής και γεωπολιτικής— σε ενιαίο ερμηνευτικό σχήμα. Η επιβεβαίωση της κεντρικής υπόθεσης δεν συνιστά διαπίστωση αποτυχίας, αλλά ανάδειξη των ορίων ενός σύνθετου και πολυεπίπεδου πολιτικού εγχειρήματος.

Η ευρωπαϊκή άμυνα εμφανίζεται ως σύστημα διαφοροποιημένης συνεργασίας, το οποίο εξελίσσεται σταδιακά, χωρίς όμως να έχει επιτύχει πλήρη στρατηγική ενοποίηση. Η στρατηγική αυτονομία παραμένει στόχος πολιτικής βούλησης, του οποίου η υλοποίηση εξαρτάται από βαθύτερες διαδικασίες σύγκλισης.

5.4 Περιορισμοί της Ανάλυσης και Μελλοντικές Προεκτάσεις

Η παρούσα έρευνα βασίστηκε στη θεματική ανάλυση θεσμικών εγγράφων, στρατηγικών κειμένων και δημόσιων διατυπώσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η επιλογή αυτή επιτρέπει τη συστηματική αποτύπωση του επίσημου στρατηγικού λόγου, ωστόσο ενέχει ορισμένους περιορισμούς.

Πρώτον, τα θεσμικά κείμενα αποτυπώνουν το επίπεδο πολιτικής διακήρυξης και όχι κατ' ανάγκην την πλήρη επιχειρησιακή εφαρμογή. Ενδέχεται να υφίσταται απόσταση μεταξύ ρητορικής δέσμευσης και πρακτικής υλοποίησης.

Δεύτερον, η ανάλυση επικεντρώθηκε σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο, κατά την οποία η ευρωπαϊκή άμυνα επηρεάστηκε έντονα από τον πόλεμο στην Ουκρανία. Μελλοντικές εξελίξεις ενδέχεται να επηρεάσουν τον βαθμό σύγκλισης.

Τρίτον, η έρευνα δεν περιέλαβε εθνικά απόρρητα έγγραφα ή εσωτερικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων, γεγονός που περιορίζει την πρόσβαση σε πλήρη εικόνα πολιτικής διαπραγμάτευσης.

Μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να εξετάσει συγκριτικά επιμέρους ομάδες κρατών-μελών ή να συνδυάσει ανάλυση θεσμικού λόγου με ποσοτικά δεδομένα αμυντικών δαπανών και επιχειρησιακών αποτελεσμάτων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξέλιξη της έννοιας της στρατηγικής αυτονομίας σε συνάρτηση με τις μεταβαλλόμενες σχέσεις ΕΕ–ΝΑΤΟ.

Ξένη Βιβλιογραφία

- Béraud-Sudreau, Lucie. 2017. “The EU Defence Market: Between Fragmentation and Cooperation.” *European Security* 26 (3): 362–379.
- Biscop, Sven. 2019. “European Strategy in the 21st Century.” *Survival* 61 (3): 17–32.
- Blockmans, Steven. 2018. “The EU’s Modular Approach to Defence Integration.” *CEPS Policy Brief* 2018/3: 1–15.
- Brøgger, Tobias Etzold. 2025. “A ‘Europe of Defence’? Differentiation and Commitment in EU Defence Policy.” *Journal of European Integration* 47 (1): 109–126.
- Calcara, Antonio. 2020. “European Defence Decision-Making and Failed Procurement Cooperation.” *European Security* 29 (1): 94–112.
- Cepparulo, Alessandra, and Paolo Pasimeni. 2024. “Defence Spending in the European Union.” *Intereconomics* 59 (1): 6–15.
- de Leonardis, Francesco. 2022. *NATO in the Post-Cold War Era*. London: Routledge.
- European Defence Agency (EDA). 2022. *Defence Data 2022*. Brussels: EDA.
- European External Action Service (EEAS). n.d. *Military Planning and Conduct Capability (MPCC)*. Brussels.
- European Parliamentary Research Service (EPRS). 2024. *Improving the Quality of European Defence Spending*. Brussels: European Parliament.
- European Union. Consolidated Version of the Treaty on European Union (TEU), Article 42(7). Official Journal of the European Union.
- European Union Institute for Security Studies (EUISS). 2022. *Chaillot Papers: European Defence and Strategic Autonomy*. Paris: EUISS.
- Fiott, Daniel. 2019/2020. “Defence Industrial Cooperation in the EU.” *European Defence Policy Brief* 20: 1–25.
- Fiott, Daniel. 2025. “The Three Images of EU Strategic Autonomy.” *Survival* 67 (1): 1–15.
- Gray, Colin S. 1999. “Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back.” *Review of International Studies* 25 (1): 49–69.
- Helwig, Niklas, and Ville Sinkkonen. 2022. “Strategic Autonomy: Meaning and Constraints.” *Finnish Institute of International Affairs Working Paper* 124: 1–20.
- Hill, Christopher. 1993. “The Capability–Expectations Gap, or Conceptualizing Europe’s International Role.” *Journal of Common Market Studies* 31 (3): 305–328.
- Hill, Christopher, Michael Smith, and Sophie Vanhoonacker. 2017. *EU Foreign Policy in Times of Crisis*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Howorth, Jolyon. 2014. *Security and Defence Policy in the European Union*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan.
- International Institute for Strategic Studies (IISS). 2021. *France, Greece and Mediterranean Currents*. London: IISS.
- International Institute for Strategic Studies (IISS). 2023. *The Military Balance: Europe*. London: IISS.
- Irondelle, Bastien. 2015. *European Defence Policy: Theoretical Perspectives and Empirical Findings*. London: Routledge.
- Journal of Common Market Studies. 2024. "The Ideational Power of Strategic Autonomy." 62 (1): 1–18.
- Journal of Transatlantic Studies. 2020. Special Issue: EU–NATO Relations. 18 (2).
- Lonardo, Luigi. 2022. "Russia's 2022 War and the EU's Foreign Policy Reaction." *European Foreign Affairs Review* 27 (1): 1–14.
- Lonardo, Luigi. 2023. *EU CFSP after Lisbon*. Oxford: Oxford University Press.
- Macron, Emmanuel. "Initiative for Europe." Speech at Sorbonne University, Paris, September 26, 2017. <https://www.elysee.fr>
- Metsola Roberta, "Speech at the European Parliament Plenary on European Security and Defence," European Parliament, Strasbourg, 18 January 2023, <https://www.europarl.europa.eu>
- Meyer, Bernd, and Patrick Strickmann, eds. 2009. *Strategic Cultures in Europe: Security and Defence Policies Across the Continent*. Berlin: Springer.
- Meyer, Christoph O. 2005. "Convergence Towards a European Strategic Culture? A Constructivist Framework." *European Journal of International Relations* 11 (4): 523–549.
- Michel, Charles. Interview by David M. Herszenhorn. "Europe Must Build Strategic Autonomy Step by Step." *Politico Europe*, September 28, 2021. <https://www.politico.eu>
- Charles Michel, "Speech at the Conference on European Defence," European Council, Brussels, 9 May 2022, <https://www.consilium.europa.eu>
- OECD. 2021. *Defence Expenditure and Efficiency*. Paris: OECD Publishing.
- Permanent Structured Cooperation (PESCO). n.d. Official PESCO Platform. Brussels.
- Perot, Elie. 2023. "A New Alliance in Europe: The Franco-Greek Defence Agreement." *European Security* 32 (1): 14–30.
- Schimmelfennig, Frank, Dirk Leuffen, and Berthold Rittberger. 2015. *Differentiated Integration: Theory and Practice*. London: Palgrave Macmillan

- SIPRI. 2024. Trends in World Military Expenditure 2024. Stockholm: SIPRI.
- Smith, Michael E. 2017. Europe's Common Security and Defence Policy: Capacity-Building and Institutional Change. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stetsiuk, Mykhailo. 2023. "European Defence and Security Integration: A Retrospective Review." *European Politics and Society* 24 (1): 1–15.
- Trybus, Martin. 2014. Buying Defence and Security in Europe: The EU Defence and Security Procurement Directive in Context. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ursula von der Leyen, "Speech at the Munich Security Conference 2021," European Commission, 19 February 2021, <https://ec.europa.eu/commission/presscorner>
- Ursula von der Leyen, Ursula. "State of the Union Address 2021." European Commission. Strasbourg, September 15, 2021. <https://ec.europa.eu>
- Wiesner, Claudia, and Michèle Knodt. 2024. The War Against Ukraine and the EU. London: Routledge.

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Κοπά, Μαρία. 2013. «Η Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας: Θεσμική Εξέλιξη και Προοπτικές.» Στο Ευρωπαϊκή Ένωση: Θεσμοί και Πολιτικές, επιμ. Ν. Μαραντζίδης. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κουσκουβέλης, Ηλίας. 2016. Θεωρία Διεθνών Σχέσεων και Ευρωπαϊκή Πολιτική. Αθήνα: Ποιότητα.
- Ροζάκης, Χρήστος Α. 2018. Διεθνές Δίκαιο και Ευρωπαϊκή Ένωση. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Τσάγκουρις, Νικόλαος. 2015. «Η Ρήτρα Αμοιβαίας Συνδρομής της Συνθήκης της Λισαβόνας.» Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου 35 (2): 145–162.